

Federale Raad voor Duurzame Ontwikkeling (FRDO)

Advies over het voorontwerp van derde federaal plan duurzame ontwikkeling (2009-2012)

- **Gevraagd door de ICDO**
- **Goedgekeurd door de Algemene Vergadering van de FRDO van 4 juli 2008**
- **Vorbereid door de werkgroep Strategieën voor duurzame ontwikkeling**
- **De oorspronkelijke taal van dit advies is het Nederlands**

Inhoud

Situering van plan en advies p 2

Krachtlijnen van het advies p 3

1. Algemene opmerkingen over het voorontwerp van derde plan

1.1. over het proces van opmaak p 5

1.2. over het inhoudelijk concept en de analyse p 6

1.3. over de consultatie p 9

2. Algemene evaluatie van het actieluik

2.1. Keuze van de acties –pertinentie, prioriteiten, welke aanvullende acties zijn nodig? p10

2.2 Situatieschets/doelstellingen/ maatregelen en instrumenten p 14

2.3 Proces/verantwoordelijkheden/timing en middelen p 14

3. Specifieke opmerkingen over de acties

3.1 Ontwikkeling van een visie op langere termijn p 15

3.2. Governance/instrumenten p 17

3.3. Veranderingen naar een duurzame ontwikkeling p 20

Bijlage 1 Technische opmerkingen –suggesties voor tekstverbeteringen p 35

Bijlage 2 Aanwezigen op de Algemene Vergadering van 4 juli p 37

Situering van plan en advies

- [a] Om de vier jaar legt de regering een "**federaal plan inzake duurzame ontwikkeling**" vast voor ons land. Dit plan legt de maatregelen vast die op federaal vlak genomen dienen te worden om de doelstellingen van duurzame ontwikkeling te verwezenlijken. Het eerste plan liep van 2000 tot 2004, het tweede van eind 2004 tot eind 2008. Het derde plan, voor de komende vier jaar (2009-2012) is nu in opmaak. De procedure van federale plannen duurzame ontwikkeling is geregeld door de wet van 5 mei 1997 "betreffende de coördinatie van het federale beleid inzake duurzame ontwikkeling". Die wet legde een beleidscyclus duurzame ontwikkeling vast, met naast vierjaarlijkse plannen ook tweejaarlijkse federale rapporten en adviezen van de Federale Raad Duurzame Ontwikkeling (FRDO)..
- [b] De wet bepaalt ook wie verantwoordelijk is voor het plan. De Interdepartementale Commissie Duurzame Ontwikkeling (ICDO), waarin de federale regering en de federale overheidsdiensten vertegenwoordigd zijn, bereidt het document voor en draagt de eindverantwoordelijkheid voor het geheel. De Programmatorische federale overheidsdienst Duurzame Ontwikkeling (PODDO), opgericht door een KB van 25 februari 2002, is belast met de organisatie van de raadpleging.
- [c] Vooraleer het federaal plan duurzame ontwikkeling door de regering aanvaard wordt, vindt immers eerst een consultatie van de bevolking plaats over een **voorontwerp van federaal plan duurzame ontwikkeling (vopdo)**. Het advies van de FRDO maakt deel uit van die procedure, en de wet bepaalt dat de regering eventuele afwijkingen van dit advies dient te motiveren. De PODDO verwerkt de reacties op het voorontwerp, zowel die van individuele burgers als van de FRDO, van andere overlegorganen of maatschappelijke organisaties en eventueel van het parlement of de deelstaatregeringen, en levert die aan de ICDO.¹ Op basis daarvan wijzigt de ICDO het vopdo, en komt men tot een **ontwerp van federaal plan duurzame ontwikkeling**, dat aan de regering voorgelegd wordt. Na goedkeuring door de regering treedt het uiteindelijke **federaal plan inzake duurzame ontwikkeling** in voege op de voorziene datum.
- [d] De FRDO ontving per brief dd 9 april 2008 de adviesvraag over het vopdo, en dient binnen de negentig dagen zijn advies over te maken. De consultatie van het publiek over het vopdo loopt van 1 mei tot 30 juni 2008. In september dient de ICDO zijn ontwerp van plan aan de regering over te maken. Het derde plan moet immers drie maanden vooraleer het tweede plan verstrijkt (31 december 2008) door de regering goedgekeurd worden, dit wil zeggen tegen 1 oktober 2008.
- [e] Wat de tekst van het vopdo betreft, die is beschikbaar op de website www.plan2009.be. Deze site bevat ook achtergrondinformatie over het federale plan duurzame ontwikkeling en de raadpleging. Ook www.icdo.be bevat informatie op dit vlak. Te noteren valt dat het voorontwerp van derde plan in oktober 2006 voorafgegaan werd door een **oriëntatienota** van de ICDO "*Voorontwerp van het Federaal Plan van Duurzame Ontwikkeling 2009-2012 : Hoe zal het plan eruitzien ? Hoe het plan opbouwen ?*". De FRDO bracht een advies uit over deze oriëntatienota op 22 december 2006.²
- [f] Het vopdo telt drie delen. Eerst is er een analytisch kader (Deel 1) dat de internationale context, de doelstellingen en de principes van duurzame ontwikkeling schetst, en de thematische plannen opsomt die dit vopdo met elkaar wil verbinden in een duurzame-ontwikkelingskader. Deel 2 stelt de acties van de federale overheden voor om de doelstellingen van duurzame ontwikkeling te realiseren. Dit deel telt drie hoofdstukken: "ontwikkeling van een visie op langere termijn", "governance/instrumenten" en "veranderingen naar een duurzame ontwikkeling". Dit laatste hoofdstuk is dan weer onderverdeeld volgens zes thema's van de Europese strategie duurzame ontwikkeling: duurzame consumptie en productie, klimaatverandering, mobiliteit, natuurlijke hulpbronnen, volksgezondheid en sociale inclusie – demografie. In totaal telt dit tweede deel 23 acties, met een vaste structuur: situatieschets-doelstellingen korte en middellange termijn – voorstelling maatregelen – illustratie – interactie met ander beleid – praktisch. Het derde deel van het vopdo behandelt de uitvoering van het plan.

¹ Het proces van verwerking van de reacties op het vopdo staat vermeld in de inleiding van het vopdo : http://www.plan2009.be/uploads/plan_nl.pdf p 9

² FRDO 2006a14, zie http://www.frdo.be/DOC/pub/ad_av/2006/2006a14n.pdf

- [g] Dit advies van de FRDO over het vopdo bevat eveneens drie delen. Deel 1 bevat algemene opmerkingen en aanbevelingen, zowel over concept en inhoud van het vopdo, als over het proces van opmaak en de consultatie. Deel 2 bekijkt het actieluik van het vopdo en stelt ook voor om in het uiteindelijke plan een aantal aanvullende acties op te nemen. In deel 3 formuleert de FRDO een aantal specifieke opmerkingen over elk van de 23 acties die in dit vopdo aan bod komen. De raad heeft ernaar gestreefd om zijn advies concreet en praktisch te houden, en zoveel mogelijk toe te spitsen op **actiegerichte aanbevelingen** om het plan te verbeteren (die staan in het advies in cursief en vet lettertype vermeld).

Hoofdpijnen van het advies

- [a] De FRDO betreft het **voorwaardelijke statuut** van dit voorontwerp van derde federaal plan duurzame ontwikkeling (vopdo) . Er is geen politiek akkoord over deze tekst, en de regering kan zowel vorm als inhoud nog wijzigen “*na een evaluatie van de federale beleidsinstrumenten voor duurzame ontwikkeling*”. Dit motiveert de maatschappelijke actoren allerminst om aan de raadpleging over het vopdo deel te nemen, en voor het brede publiek stelt zich bijkomend het probleem dat de tekst onvoldoende toegankelijk is. Op die manier kan de overheid geen draagvlak creëren voor een duurzame-ontwikkelingsbeleid. De FRDO pleit dan ook voor een totaal **andere aanpak van de consultatie in de toekomst**, en wat dit vopdo betreft, voor **een duidelijk engagement van de regering** om dit plan mee te nemen in het beleid en effectief uit te voeren.
- [b] De FRDO waardeert dat in het vopdo vooral aandacht gaat naar de acties. De raad meent evenwel dat deze acties te weinig gekozen en uitgewerkt werden vanuit een elementair conceptueel uitgangspunt, namelijk de **probleemsituaties** op het vlak van duurzame ontwikkeling in ons land die een gestructureerd ingrijpen via een plan vereisen. Om die situaties en trends te identificeren die niet duurzaam zijn, heeft een plan indicatoren nodig. Het vopdo bevat evenwel geen **“instrumentenbord”** voor probleemanalyse, beleidsplanning en –evaluatie. Naast deze vraag van “waar staan we nu?” dient de vraag “waar willen we naartoe?” een ander conceptueel vertrekpunt te zijn van een plan duurzame ontwikkeling. De raad betreft dat de acties van het vopdo niet geplaatst worden in een dergelijke **toekomstverkenning**, als onderdelen van een scenario om langetermijndoelstellingen op het vlak van duurzame ontwikkeling te realiseren.
- [c] Een andere tekortkoming is de **gebrekkige opvolging van de acties van de twee vorige plannen** duurzame ontwikkeling. In het vopdo is er wel een verwijzing naar, maar geen echte follow-up van gelijksoortige maatregelen uit vorige plannen. Dit terwijl er een duidelijk implementatieprobleem is voor tal van voorgaande acties, en de vaststelling en remediëring daarvan een logische eerste stap zou zijn bij het uitwerken van nieuwe maatregelen. Eenzelfde probleem stelt zich waar het gaat om de integratie van **“bestaande federale plannen”** in het plan duurzame ontwikkeling. Het vopdo noemt – terecht - een dergelijke integratie cruciaal, somt in het analysedeel een aantal relevante federale plannen op en vermeldt bij de acties dergelijke verwante plannen onder de titel “Interactie met ander beleid”. Het gaat ook hier evenwel vaak louter om een opsomming, het aanvullend of integrerend karakter van de vopdo-actie wordt zelden gespecificeerd.
- [d] De FRDO vraagt een aantal prioritaire acties voor duurzame ontwikkeling in ons land die niet in dit vopdo vermeld staan, alsnog op te nemen in het derde plan. Zo dient een actie voorgesteld te worden om de **Duurzame Ontwikkelings Effect Beoordeling (DOEB)** verder concreet te implementeren, met als doel tot een goed functionerende en transparante DOEB-procedure te komen binnen de looptijd van dit plan. Ook een actie rond **duurzame overheidsopdrachten** is wenselijk, als stimulant voor een duurzamere consumptie en productie. Dit laatste is ook het doel van een bijkomende actie **Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen**, in opvolging van het actieplan dat vorig jaar gelanceerd werd. Aandacht voor MVO versterkt tevens de economische invalshoek, die in dit voorontwerp van plan te weinig aan bod komt. In die optiek vraagt de raad verder nog een aanvullende actie op te nemen rond **eco-innovatie**. De FRDO stelt voor om in deze actie een nationale Commissie van overheden en actoren aan te kondigen met als taak een overkoepelende en geïntegreerde aanpak van eco-innovatie in ons land vorm te geven.

- [e] Dat het FRDO een “nationale” commissie eco-innovatie vraagt, vloeit voort uit het feit dat zowel het federale als regionale niveau bevoegdheden heeft in dit domein. Dit geldt ook voor tal van andere aspecten van het duurzame-ontwikkelings- en klimaatbeleid in ons land: verschillende niveaus zijn bevoegd, en voor een efficiënt beleid dienen die verschillende niveaus – federaal en regionaal, maar ook lokaal en internationaal, gecoördineerd op te treden. Vanuit dit streven naar verticale integratie vraagt de raad in het actieluik van het derde plan **meer aandacht voor de aanpak en de initiatieven op andere beleidsniveaus**, waarbij vermeld dient te worden hoe de verschillende niveaus elkaars duurzame-ontwikkelingsbeleid kunnen ondersteunen en versterken: het “mutualiteitsprincipe” als aanvulling op het “subsidiariteitsprincipe”.
- [f] Een ander facet van duurzame ontwikkeling is de **mondiale dimensie**. De FRDO is van mening dat er in het actieluik voldoende aandacht dient te gaan naar de relatie tussen ons productie- en consumptiepatroon en het welzijn en het leefmilieu in het Zuiden, de impact van handels- en landbouwbeleid, de internationale schuld- en financieringsproblematiek. De FRDO vraagt daarom een apart hoofdstuk “uitdagingen inzake armoede en duurzame ontwikkeling op wereldvlak” met naast de in het vopdo vermelde “mondiale” actiepunten ook bijkomende acties die deze globale dimensie invullen.
- [g] De FRDO waardeert de vaste structuur van de 23 acties in het vopdo, die de leesbaarheid bevordert. De invulling van die verschillende onderdelen van de structuur laat evenwel soms te wensen over. De situatieschets berust niet steeds op wetenschappelijk onderbouwde gegevens. Verder zijn sommige acties **niet voldoende ambitieus** qua doelstellingen (onder meer te weinig kwantitatieve en operationele doelstellingen), en/of **niet voldoende concreet ingevuld** via maatregelen (bv actie Biodiversiteit, duurzaam beheer zeeën, duurzame huisvesting). De maatregelen in dit vopdo zijn frequent gericht op beleidsondersteuning, en beperken zich vaak tot ondersteunende instrumenten (werkgroepen oprichten, studies bestellen, inventarissen en referentiekaders opstellen). Om acties operationeel te maken, dient men evenwel een samenhangend geheel van gecoördineerde instrumenten in te zetten waarbij communicatie, wetgeving, economische en fiscale maatregelen ... elkaar aanvullen en versterken.
- [h] De raad vindt het positief dat het vopdo bij de meeste acties vermeldt welke instanties verantwoordelijk zijn voor uitvoering (vooral overheidsdiensten). De FRDO vraagt evenwel voor een aantal acties een grotere **aandacht voor de participatieve aanpak** en het nauwer betrekken van de maatschappelijke groepen. Verder waardeert de raad dat de termijnen voor uitvoering van de acties frequent vermeld worden, maar vindt hij deze **termijnen vaak ruim bemeten**, over de hele looptijd van het plan (zie bv actie indicatoren, duurzame huisvesting: rondetafels met bouwsector vanaf 2010). De FRDO vraagt voor bepaalde acties een timing die beter beantwoordt aan de urgentie van de problemen die zich vandaag stellen. Tenslotte vraagt de raad om in het derde plan voor elke actie te vermelden **welke middelen en human resources ervoor ter beschikking staan**, omdat de ervaring van vorige plannen leert dat acties vaak niet of gebrekkig uitgevoerd worden omdat de middelen en de mankracht ervoor niet voorzien waren.

1. Algemene opmerkingen over het voorontwerp van derde plan

1.1. over het proces van opmaak

- [1] De FRDO stelt vast dat er qua procedure en statuut een duidelijk verschil is tussen dit voorontwerp van plan en dat van het tweede plan. Het vorige vopdo was door de regering goedgekeurd, en die

politieke toetsing vóór de consultatie is nuttig. De FRDO heeft daar reeds op gewezen in zijn advies over een consultatiestrategie: *“de mensen moeten zeker zijn dat de overheid de suggesties in overweging neemt en dat de voorstellen uit het plan waarover zij geraadpleegd worden ook effectief zullen worden uitgevoerd.”*³ De situatie is heel anders bij dit derde plan. Ten eerste ligt een ontwerp voor waar de regering zich nog niet uitgesproken heeft - er is in dit stadium geen politiek akkoord over het plan. Ten tweede zal de regering na en op basis van de raadpleging zaken wijzigen - onder meer het regeerakkoord zal daarbij de leidraad zijn, én: *“Evenzeer kan de vorm en de inhoud van dit voorontwerpplan nog wijzigen na een evaluatie van de federale beleidsinstrumenten voor duurzame ontwikkeling.”*⁴

- [2] Dit houdt in dat het middenveld, dat geacht wordt zich over dit voorontwerp uit te spreken, zich nog meer dan vorige maal de vraag stelt wat er met hun inbreng zal gebeuren, hoe dit document nog zal evolueren en of het de moeite loont veel energie te investeren in deze tekst. In het tweede plan zijn er onder meer op basis van het consensuele advies van de FRDO, talrijke amendementen opgenomen. Er was een maatschappelijk draagvlak voor deze wijzigingen, en die dynamiek is politiek aanvaard geworden. Zal dit nu ook het geval zijn? Wordt ons advies niet nutteloos door de koppeling van het plan aan een evaluatie van de federale beleidsinstrumenten voor duurzame ontwikkeling? ***De FRDO vraagt de regering dan ook terdege rekening te houden met de adviezen en reacties op dit vopdo van de maatschappelijke groepen en met de publieke consultatie, om het participatieproces niet in het gedrang te brengen. Verder vraagt de raad in de inleiding van het uiteindelijke plan een duidelijk engagement van de ICDO en de volledige regering om dit plan aan te nemen én uit te voeren.***
- [3] Ongeveer gelijktijdig met de consultatie over dit vopdo vindt een ander evenement plaats, met name de “Lente van het Leefmilieu” (“Printemps de l’Environnement”). Het gaat hier eveneens om een consultatie-oefening, waarbij het merendeel van de ledengroepen van de FRDO betrokken zijn. Hoewel de “Lente” toegespitst is op het leefmilieu en de andere dimensies van duurzame ontwikkeling evenals de internationale dimensie er minder aan bod komen, worden toch een aantal thema’s behandeld die eveneens in het vopdo terug te vinden zijn. De FRDO hoopt dat de “Lente” nuttige resultaten zal opleveren, maar betreurt de timing van deze oefening en het gebrek aan coördinatie tussen beide initiatieven. Door het schier simultane verloop dienen sommige leden van de FRDO tijdens dezelfde korte tijdsspanne aan twee consultatierondes mee te werken – met alle agendaproblemen van dien, en kunnen de resultaten van de “Lente” niet meegenomen worden in het advies van de FRDO over het vopdo. Volgens de secretaris van de ICDO⁵ is het evenwel de bedoeling de thematische resultaten van de Lente achteraf via de ICDO in te brengen in het transversale ontwerp van plan DO: *“ICDO en PODDO zullen aanwezig zijn op de Lente, en we vragen burgers en actoren uiteraard niet tweemaal te reageren: alle resultaten worden gestuurd naar de nuttigste toepassingen voor het beleid.”* De FRDO onderstreept dat het inderdaad belangrijk is de relevante resultaten van de “Lente” in te brengen in het plan DO, omdat dit laatste een solide en wettelijk onderbouwd kader voor duurzame ontwikkeling biedt, waarbij onder meer een opvolging van de acties voorzien is via de ICDO-rapportering. ***De FRDO vraagt dan ook dat die inbreng van de “Lente” in het vopdo effectief plaatsvindt, en dat er hierbij naar gestreefd wordt om het vopdo te verrijken met concrete maatregelen en met voorstellen voor een coördinatie van het federale en het regionale beleid.***
- [4] In zijn advies over de oriëntatienota voor dit vopdo vroeg de FRDO in het plan duidelijk te maken wie waarvoor verantwoordelijk was bij de opmaak ervan en hoe de verschillende bijdragen in één benadering geïntegreerd werden. Het vopdo vermeldt evenwel enkel dat de tekst uitgewerkt is door “een ambtelijke werkgroep” (samenstelling niet gespecificeerd) en dat de ICDO “akte genomen heeft” van dit vopdo. De FRDO meent dat een transparante procedure nodig is voor de opmaak van het plan, en dat dit zou kunnen bijdragen tot een betere integratie van het algemene luik en het actieluik

³ Cf FRDO 2003a05 § 29

⁴ Cf voorwoord vopdo p 3

⁵ Hadelin de Beer, tijdens de voorstelling van de adviesvraag aan de FRDO op 10/04/2008

(zie hierna 1.2: dit stelde in het vorige plan eveneens een probleem). **De FRDO herhaalt daarom zijn vraag om in het uiteindelijke plan te verduidelijken welke administraties bij het opstellen van dit document betrokken zijn en op welke manier de bijdragen geïntegreerd werden.**

1.2. over het inhoudelijk concept en de analyse

- [5] De FRDO waardeert dat het vopdo gestoeld is op de thema's van de Europese strategie duurzame ontwikkeling (EUSDS): enerzijds omdat dit voor een continuïteit zorgt met het vorige plan, anderzijds omdat dit voor een aansluiting zorgt met het Europese beleid dat een belangrijke impuls betekent op DO-vlak. De raad wijst er evenwel op dat de Europese DO-aanpak meer omvat dan die zes thema's. Zo heeft de Europese Commissie in 2002 in opvolging van de Johannesburg-conferentie een "externe dimensie" toegevoegd aan de EUSDS met de mededeling "*Naar een wereldwijd partnerschap voor duurzame ontwikkeling*". Deze mondiale dimensie dient voldoende aan bod te komen in dit vopdo – we gaan daar in § 21 verder op in.
- [6] Wat het conceptueel uitgangspunt betreft, wees de FRDO er reeds in verschillende adviezen op dat het vertrekpunt van het vopdo ook de probleemsituaties in eigen land moeten zijn die een gestructureerd ingrijpen via een plan vereisen: met andere woorden, de wetenschappelijk gebaseerde identificatie van trends die niet duurzaam zijn en die we via de acties in een plan trachten om te buigen. Het vopdo verwijst in zijn eerste deel naar het onhoudbaar karakter van de huidige consumptie- en productietrends en vermeldt de domeinen van druk op het menselijk, milieu- en economisch kapitaal, maar motiveert de keuze voor de 23 acties niet expliciet vanuit dit perspectief. Er zijn evenmin indicatoren vermeld waarmee de prioritaire niet-duurzame trends op het vlak van duurzame ontwikkeling gesitueerd worden. Het vopdo bevat wel een actie "indicatoren voor duurzaam welzijn": het gaat hier evenwel niet om de keuze van indicatoren maar om de voorbereiding daarvan via onderzoek en debat. **De FRDO vraagt dan ook, confer zijn advies over de oriëntatienota voor dit vopdo, om "in het derde FPDO een indicatorenset te gebruiken voor de analyse van de problemen inzake duurzame ontwikkeling."**⁶ Niet alleen voor probleemanalyse en beleidsplanning, maar ook voor effectbeoordeling, beleidsevaluatie en toekomstverkenningen is een instrumentenbord van indicatoren immers een absolute noodzaak.
- [7] Het is nuttig in het eerste deel van het nieuwe federaal plan een overzicht te geven van de twee vorige plannen, met verduidelijking van welke acties al dan niet uitgevoerd zijn en verder uitgevoerd zullen worden, stelde de FRDO in zijn advies over de oriëntatienota voor het derde federaal plan (2006a14). Het vopdo stelt in de analyse (p.8) dat het plan "*een balans opmaakt van de maatregelen uit de vorige plannen die de ICDO al dan niet zal blijven opvolgen*". Maar de tekst meldt verder ook dat de acties uit vorige plannen niet hernomen worden, en verwijst voor de opvolging van de acties van vorige federale plannen enkel naar de database op de website van de ICDO, en naar het jongste jaarverslag van de ICDO (over 2007) dat echter geen stand van zaken voor de acties bevat gezien de ledenrapporten dit jaar niet gepubliceerd worden. Verder wordt bij de acties van het vopdo zelden verwezen naar verwante acties van de vorige plannen. De raad merkt in dit verband op dat bepaalde acties in dit vopdo louter een herformulering zijn van acties uit vorige plannen.
- [8] De FRDO vindt dit een lacune. In het plan is een echte follow-up nodig van gelijksoortige maatregelen uit vorige plannen. Dit draagt bij tot de kennisopbouw en de beleidscontinuïteit op het vlak van duurzame ontwikkeling. De belemmeringen voor de uitvoering van voorgaande acties identificeren, vormt een goede basis voor nieuwe maatregelen en biedt zo een grote meerwaarde voor het nieuwe plan. De raad heeft immers in voorbije adviezen bij herhaling gewezen op het implementatieprobleem bij de acties van vorige plannen: de uitvoering van die acties hangt nog

⁶ FRDO2006a14 § 13. Meer hierover in §§ 47 e.v.

teveel af van de goede wil van de betrokkenen.⁷ **De FRDO stelt daarom voor om in een aantal acties specifieke informatie te integreren over de stand van zaken van en de relatie met acties van vorige plannen (voor details, zie deel 3).** De raad wijst er in dit verband op dat de implementatie van vorige plannen niet steeds makkelijk te beoordelen is, ondanks de inspanningen die de ICDO levert op dit vlak. **De FRDO herhaalt daarom zijn vraag⁸ om de databank die de ICDO ontwikkelde voor de opvolging van de acties, verder te verfijnen. De raad dringt er hierbij ook op aan dat alle ICDO-leden voldoende en duidelijke informatie zouden aanleveren over de acties van de FPDO waarvoor zij verantwoordelijk zijn.** Het volstaat hierbij niet te melden dat een actie niet uitgevoerd is: ook de redenen hiervoor, de obstakels voor uitvoering, dienen vermeld. Op die manier kan de implementatie van de acties van de federale plannen op een ernstige manier beoordeeld worden, iets wat tot op heden niet mogelijk is.⁹

- [9] Het vopdo stelt dat het “bestaande federale plannen” als andere werkbasis voor het derde federaal plan neemt en deze plannen met elkaar verbindt in een duurzame-ontwikkelingskader (zie p 17). Integratie staat centraal in dit vopdo, volgens de inleiding van deel 1 Analyse. Dit streven naar integratie en transversaliteit stond reeds aangekondigd in de oriëntatienota over het derde plan, en in zijn advies erover schreef de FRDO dat dit een goede benadering is - een ambitieuze oefening die politiek engagement en middelen zal vergen. In hoofdstuk 1.5 worden “bestaande federale plannen” opgesomd die dit vopdo wil aanvullen, en in het actiedeel vermeldt men dergelijke verwante plannen onder de titel “Interactie met ander beleid”. Het is jammer dat hier zelden naar regionale initiatieven verwezen wordt. Verder gaat het vaak louter om een opsomming, het aanvullend of integrerend karakter van de vopdo-actie wordt zelden gespecificeerd, en al evenmin wordt vermeld wat de eventuele hiaten of implementatieproblemen van de verwante plannen zijn waarop het vopdo zou kunnen inspelen. De kritiek van de FRDO is, net als in vorige paragraaf, dat het louter vermelden van wat er reeds bestaat qua plannen of maatregelen onvoldoende is om ook daadwerkelijk de beoogde continuïteit en integratie te bekomen. Zowel voor federale als regionale initiatieven dient men zich af te vragen waarom die plannen onvoldoende geïmplementeerd werden of niet de verhoopde resultaten boekten, en van daaruit maatregelen en instrumenten voorop te stellen om daaraan te verhelpen. **De FRDO vraagt dat een aantal acties van dit vopdo in die zin specifiek zou informeren over de coördinatie met de vermelde andere plannen (zie deel 3).**
- [10] Het is cruciaal de acties in een langetermijnperspectief te plaatsen, stelt het vopdo (cf deel 1 Analyse 1.3): *“enkel door ambitieuze doelstellingen zal de noodzakelijke omschakeling uitgewerkt kunnen worden”*. Het eerste punt van deel 2 Acties somt de langetermijnplanning en de tijdspaden op in multilaterale verdragen. De eerste twee acties van het vopdo (“de waarden van onze maatschappij en hun impact” en “onderzoeksprogramma’s en beheersystemen”) *“ondersteunen een denkproces en acties gericht op het uitwerken van een langetermijnvisie”*. Dit houdt echter nog niet het ontwikkelen, laat staan het voorstellen, van een dergelijke toekomstvisie in (de titel van het hoofdstuk *“ontwikkeling van een visie op langere termijn”* is dan ook misleidend). In de overige acties in het actiedeel is het “langetermijnperspectief” te zelden aanwezig, op de actie *“Engagementen inzake klimaat- horizon 2050”* na. Volgens de ICDO-secretaris is de langetermijnvisie niet ontwikkeld in het vopdo, omdat ze voorzien is in de nationale strategie DO (die echter weinig vooruitgang boekt, zie hierna). De FRDO betreurt hoe dan ook het ontbreken, als conceptueel uitgangspunt, van een langetermijnvisie in combinatie met de vermelde situatie- en trendanalyse. Er was voldoende materiaal voorhanden om dit in het plan te integreren. Zo heeft de Task Force Duurzame Ontwikkeling van het Federaal Planbureau een backcastingoefening aangekondigd in het derde (2006) en uitgewerkt in het vierde (2008) federaal rapport, en ook op

⁷ In zijn evaluatie van het federale DO-beleid wijt het Rekenhof dit aan het onduidelijke statuut van de federale plannen, en ook het feit dat de plannen geen melding maken van de middelen die nodig zijn om de acties uit te voeren (budgettaire impact) weegt op de implementatie. (cf FRDO 2007a07 § 19)

⁸ Zie o.a. FRDO 2007a07 “Evaluatie van en aanbevelingen voor het beleid Duurzame Ontwikkeling van de federale regering” § 25

⁹ Voor een analyse van de implementatie van de voorbije federale plannen, zie het federaal rapport inzake duurzame ontwikkeling 2007 hoofdstuk 4.1 : http://www.plan.be/admin/uploaded/200802181633130.rapport2007_nl.pdf

internationaal niveau bestaan er tal van toekomstverkenningen op het vlak van DO (via forecasting, backcasting, scenario's, transitiedenken). **De FRDO dringt er daarom op aan om in volgende plannen de acties van het federaal plan te selecteren vanuit en te plaatsen in een toekomstverkenning, als onderdelen van een scenario om langetermijndoelstellingen op het vlak van DO te realiseren.** De DO-plannen van ons land kunnen op die manier de hoeksteen vormen van een transitiebeleid om tot een koolstofarme, sociale en innovatieve welvaartsstaat te komen.

- [11] In 2007 werd duurzame ontwikkeling opgenomen in de Belgische grondwet als algemene beleidsdoelstelling. Dit nieuwe grondwetsartikel mag geen dode letter blijven, maar moet vertaald worden naar de politieke realiteit en de basis vormen voor een geïntegreerde, beleidsdomeinoverschrijdende aanpak voor alle politieke beslissingsprocessen. Dit derde plan DO zou nog meer de nadruk moeten leggen op het belang van coherentie in het beleid en op de institutionalisering ervan. Ons land beschikt immers over een goed institutioneel kader om een duurzame-ontwikkelingsbeleid te voeren, maar een meer geïntegreerde aanpak van de regering, gebruik makend van het kader van de wet van 1997, zou tot nog betere resultaten zou leiden. Duurzame ontwikkeling is niet alleen de verantwoordelijkheid van één minister, maar een prioriteit van de hele regering die een sturende invloed moet hebben op het "mainstream" beleid. **Daarom pleit de FRDO ervoor om in het derde plan een aantal bijkomende acties op te nemen om de horizontale integratie en de "mainstreaming" van duurzame ontwikkeling in het beleid te verbeteren (details van acties zie deel 2).** De raad vindt het in dit verband positief dat er in het parlement meer aandacht gaat naar de duurzame-ontwikkelingsproblematiek via de bijzondere commissie Klimaat en Duurzame Ontwikkeling van de Kamer van Volksvertegenwoordigers.
- [12] Naast een "horizontale" dringt ook een "verticale" integratie-oefening zich op. Het duurzame-ontwikkelingsbeleid in ons land heeft immers zowel met federale als met internationale, Europese, regionale en lokale bevoegdheden te maken, en een plan op dit vlak zou voor al die niveaus aandacht moeten hebben. Voor een efficiënt duurzame-ontwikkelingsbeleid dienen de verschillende beleidsniveaus, van het lokale tot het internationale, immers gecoördineerd te werken (multilevel-benadering)¹⁰. Daarom vroeg de raad in zijn advies over de oriëntatienota om in het derde FPDO ook te verwijzen naar trends waarvan de aanpak ook tot de verantwoordelijkheid van andere beleidsniveaus behoort, en daarbij te vermelden hoe de verschillende niveaus elkaars beleid op dit vlak kunnen ondersteunen en versterken: het "mutualiteitsprincipe" als aanvulling op het "subsidiariteitsprincipe". Vooral in onze federale staat is dit van groot belang, omdat de bevoegdheden en instrumenten voor de thema's van duurzame ontwikkeling sterk verdeeld zijn over federale en gefedereerde entiteiten.
- [13] Het vopdo focust evenwel enkel op federale bevoegdheden – dit is een criterium voor de acties (zie inleiding deel 2). Er wordt te zelden verwezen naar bestaande regionale initiatieven (enkel bij huisvesting, transport en klimaat is er een referentie). **De FRDO stelt daarom voor in een aantal acties nog meer een band te leggen met bestaande en mogelijke regionale initiatieven (zie deel 3).** Verder betreurt de raad dat het vopdo de Nationale Strategie Duurzame Ontwikkeling (NSDS) vermeldt (p 21) maar geen aandacht besteedt aan de uitwerking ervan. In de NSDS kunnen immers de DO-visie en acties van de verschillende beleidsniveaus in ons land geïntegreerd worden, in een Europees en mondiaal kader. De FRDO heeft reeds herhaaldelijk gewezen op het belang van dit proces, dat – ondanks de internationale verbintenissen op dit vlak – geen vooruitgang lijkt te boeken. De FRDO vindt het onaanvaardbaar dat "nationale" initiatieven die verband houden met duurzame ontwikkeling, vertraging oplopen of niet gerealiseerd worden: naast de NSDS zo bijvoorbeeld ook het Nationale Klimaatplan of het Nationale Mobiliteitsplan. Dit terwijl voor transversale thema's als klimaat, energie en mobiliteit niet alleen een horizontale maar ook een verticale coördinatie van het beleid absoluut nodig is. De FRDO hoopt dat er door de "Lente", waarbij de overheden van de verschillende beleidsniveaus betrokken zijn, op dit vlak vooruitgang geboekt wordt.

¹⁰ Cf FRDO 2003a09 "Advies over de verticale integratie van duurzame ontwikkeling en multilevel governance"

1.3. over de consultatie

- [14] De FRDO betreurt dat het consultatieproces voor dit vopdo identiek is aan de consultatieprocessen voor de voorgaande twee plannen. De raadplegingen over het voorontwerp van eerste en tweede plan kregen te weinig respons van de burger, waren in verhouding niet kosten-efficiënt, en de raad had voorgesteld om voor het derde federaal plan, op basis van deze ervaringen, voor een andere aanpak van de raadpleging te kiezen. Er werd hierover reeds wetenschappelijk onderzoek¹¹ verricht, en ook de FRDO heeft een aantal suggesties gedaan over hoe het consultatieproces beter georganiseerd zou kunnen worden.¹² De raad vindt het geen voorbeeld van goed bestuur dat met deze inbreng totaal geen rekening is gehouden, en herhaalt zijn vraag of er geen betere manieren zijn om de burger bij het plan te betrekken dan enkel via de algemene raadpleging over het plan in zijn geheel. Vanuit een duidelijke omschrijving van de doelstelling van de raadpleging: (technische verbeteringen van het plan, evaluatie, draagvlak creëren) zijn er andere opties mogelijk, zowel waar het gaat om de doelgroep (bv. werken via burgerpanels of focusgroepen) als om de tekst die ter consultatie voorgelegd wordt. Zo zou men het publiek bij de raadpleging een aantal keuzes kunnen voorleggen die verband houden met toekomstvisies en mogelijke alternatieven¹³.
- [15] De FRDO meent dat men het vopdo in zijn huidige vorm kan voorleggen aan de doelgroep van experts en middelveldorganisaties, maar dat het niet geschikt is voor het brede publiek. Temeer omdat de tekst onvoldoende toegankelijk is: theorieën, begrippen en afkortingen worden niet of onvoldoende verklaard, en vooral deel 1 Analyse zal door zijn abstractiegehalte een breed publiek wellicht niet aanspreken (opsomming internationale verdragen, principes DO, vormen van druk ...). In de huidige benadering kan men bij de publieksconsultatie dan ook slechts een beperkt aantal reacties verwachten, afkomstig van mensen die reeds echt met de problematiek bezig zijn. Dit mag evenwel niet de bedoeling zijn: de raadpleging over het federaal plan vormt een unieke gelegenheid om duurzame ontwikkeling beter bekend te maken bij de bevolking en een breder draagvlak te creëren voor een beleid op dit vlak. ***De raad dringt er daarom op aan in de toekomst de raadpleging te variëren volgens de doelgroep – experts of breed publiek - , en wat die laatste groep betreft, bijvoorbeeld te opteren voor een consultatie vanuit scenario's. Deze nieuwe aanpak dient nu reeds aangekondigd en voorbereid te worden in het kader van de actie "Communicatie over duurzame ontwikkeling".***

2. Algemene evaluatie van het actieluik

2.1. Keuze van de acties – pertinentie, prioriteiten, welke aanvullende acties zijn nodig?

- [16] De relatie tussen het "analyse" deel en het "actieluik" is niet steeds duidelijk, zoals ook in het vorige vopdo het geval was. In het analysedeel wordt een aanpak aangekondigd die in het actiedeel dan niet of nauwelijks uitgewerkt wordt. In § 10 wezen we er reeds op dat de acties van het federaal plan gekozen moeten worden vanuit een langetermijnvisie en een wetenschappelijke situatie-analyse - de identificatie van de belangrijkste duurzame trends die we moeten voortzetten en

¹¹ Zie over de federale plannen DO : "Methoden en technieken van burgerparticipatie : strategieën voor betrokkenheid van burgers bij het federaal plan duurzame ontwikkeling ", Instituut voor de Overheid (Kim Loyens en Steven Van de Walle, mei 2006)

¹² Zie recent FRDO 2007a06 § 69 e.v.

¹³ Zie ook hierboven § 10. Meer informatie in FRDO 2007a06 "Advies over het communicatiebeleid van de Federale overheid inzake duurzame ontwikkeling" § 85

versterken en van de niet-duurzame trends die we dienen aan te pakken in ons land. In die optiek wijst de raad erop dat een aantal prioritaire acties voor duurzame ontwikkeling in ons land niet in dit vopdo vermeld staan. De FRDO stelt daarom voor de hierna vermelde aanvullende acties in het derde plan op te nemen.

Governance/instrumenten

- [17] Wat het luik “governance en beleidsinstrumenten” betreft, merkt de FRDO op dat het vopdo wel verwijst naar instrumenten als de **Duurzame Ontwikkelings Effect Beoordeling (DOEB), de duurzame overheidsopdrachten en Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen**, maar dat deze transversale instrumenten niet aan bod komen als actie. De raad vindt het nodig dit alsnog te doen in het derde plan. Wat de DOEB betreft, heeft de FRDO in verschillende adviezen het belang beklemtoond van dit instrument om de coherentie in het beleid te bevorderen. Na één jaar blijkt echter dat de DOEB-procedure nog steeds in de startfase zit, er is nog geen volledige DOEB uitgevoerd. Verder hebben de stakeholders geen inzage in de resultaten van het DOEB-proces, hoewel publieke en stakeholderparticipatie toch een basisconcept is bij impactbeoordeling. **De FRDO vraagt daarom een bijkomende actie in het derde plan om de verdere ontwikkeling van de DOEB te sturen, met als doel tot een goed functionerende volledige DOEB-procedure te komen binnen de looptijd van dit plan.**¹⁴ De actie dient de timing te vermelden, de organisatie, middelen, en de transparantie van het proces. Wat dit laatste betreft, vraagt de FRDO een “website effectbeoordelingen” zoals op EU-niveau het geval is¹⁵. Op deze site zou men de DOEBs kunnen terugvinden in de verschillende stadia van uitvoering (screening, scoping, beoordeling).
- [18] Een volgende aanvullende actie die de FRDO voorstelt in het domein van governance, betreft duurzame overheidsopdrachten. Openbare aanbestedingen kunnen een belangrijke stimulans vormen voor een duurzamer consumptie en productie, en bijdragen tot de marktintroductie van innovatieve producten. De raad herinnert eraan dat de nieuwe EUSDS als doelstelling vermeldt dat tegen 2010 het EU-gemiddelde van “green public procurement” overeenkomt met dat van de best presterende lidstaten in 2006. Er zal in ons land een inhaalbeweging nodig zijn, gezien België allerm minst koploper is wat betreft de vergroening van overheidsaankopen: uit een onderzoek, in 2006 uitgevoerd in opdracht van de Europese Commissie, blijkt dat van 18 onderzochte EU-landen, ons land het minst rekening houdt met green public procurement-criteria.¹⁶ **De FRDO vraagt dan ook een bijkomende actie duurzame overheidsopdrachten, onder meer om het “nationaal actieplan duurzame overheidsopdrachten”¹⁷ eindelijk rond te krijgen en de coördinatie te verzekeren tussen lokale, regionale en federale initiatieven.**¹⁸ De omzetting van de Europese richtlijnen inzake overheidsopdrachten in de Belgische wetgeving maakt een ruimere toepassing van DO-criteria mogelijk, en het EU-beleid terzake en de aanpak in andere landen (benchmarking) kan hier voor een inbreng zorgen.¹⁹ Een aantal pistes staan reeds opgesomd in actie 2.3.4 van het vopdo “Engagementen inzake klimaat – horizon 2008-2012 en 2020” waar “het aankoopbeleid van de federale staat” één van de maatregelen is. De raad pleit er alvast voor deze pistes concreter in te vullen (zie §§ 74 e.v.), en een beleid uit te werken dat kwalitatieve en kwantitatieve doelstellingen voor duurzame overheidsaankopen combineert op een intelligente manier, dit wil zeggen rekening

¹⁴ Dit betekent dat binnen die termijn alle strategische dossiers die betrekking hebben op de drie dimensies van duurzame ontwikkeling en een belangrijke budgetaire impact hebben, op de ministerraad vergezeld moeten zijn van een volledige DOEB

¹⁵ Zie http://ec.europa.eu/governance/impact/practice_en.htm

¹⁶ Zie http://ec.europa.eu/environment/gpp/pdf/take_5.pdf : “Green public procurement in Europe”

¹⁷ Dit plan werd ontwikkeld door een werkgroep “Duurzame Overheidsopdrachten” van het Coördinatiecomité Internationaal Milieubeleid (CCIM) en de Interdepartementale Commissie Duurzame Ontwikkeling (ICDO, zie rapport 2006 van de ICDO)

¹⁸ De FRDO verkiest de term “sustainable public procurement” of “duurzame overheidsaankopen” boven “green public procurement” of “groene overheidsaankopen”, omdat zowel ecologische als economische (prijs/kwaliteit) en sociale criteria (bv. de ILO-normen) in rekening gebracht moeten worden

¹⁹ Zie website GPP van de Europese Commissie: http://ec.europa.eu/environment/gpp/index_en.htm . Deze site verwijst ook naar de reeds gepubliceerde nationale Actieplannen, met criteria en doelstellingen.

houdend met (de evolutie van) het aanbod, wetenschappelijke onderbouwde duurzaamheidscriteria voor de betrokken producten en het Europese kader. Verder wijst de FRDO er op dat *sustainable public procurement* niet alleen een belangrijke rol kan spelen in het klimaatbeleid, maar ook in een beleid op het vlak van duurzame productie en consumptie, mobiliteit, beheer van hulpbronnen en biodiversiteit.

- [19] Naast een verduurzaming van overheidsopdrachten kan ook Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (MVO) een rol spelen voor een duurzamer consumptie en productie. De raad bracht in 2006 twee adviezen uit over deze thematiek, die tijdens de vorige legislatuur op beleidsvlak vorm kreeg doorheen het Actieplan Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen.²⁰ Dit actieplan dat als doel heeft het stimuleren van maatschappelijk verantwoord ondernemen en ethisch beleggen en investeren in België, kadert in de uitvoering van actie 31 en actie 8 van het tweede Federaal Plan Duurzame Ontwikkeling. Het vopdo verwijst ernaar in de inleiding van hoofdstuk 2.2, meer bepaald waar het gaat om MVO bij de overheid, maar werkt dit niet verder uit. Vele maatregelen uit dit actieplan, dat eind 2006 gelanceerd werd, zouden reeds uitgevoerd of in uitvoering moeten zijn.²¹ Een evaluatie van de implementatie van het actieplan was voorzien binnen een termijn van drie jaar. **De FRDO dringt erop aan deze evaluatie uit te voeren in het kader van een aanvullende actie van het derde plan**, waarin een opvolging gebeurt van de maatregelen uit het actieplan MVO : verduurzaming van de overheidsaankopen²², ondersteuningsbeleid van de overheid mbt buitenlandse handel en investeringen, maatschappelijk verantwoord investeren bij de overheid, het opzetten van een uniek loket voor labelling, actief overheidsbeleid MVO op internationaal vlak, ondersteunen van lerende netwerken, ondersteunen van ethische handel, multistakeholderdialogoos verderzetten, duurzaamheidsverslaggeving, onderzoeksprogramma's m.b.t. MVO en samenwerking tussen overheden m.b.t. kennisverspreiding, duurzaam pensioensparen en de evaluatie en uitbreiding van de transparantiemaatregel. Waar nodig dienen maatregelen ge(her)lanceerd te worden.
- [20] **Een aantal van deze maatregelen hebben betrekking op Maatschappelijk Verantwoord Investeren (MVI), en dit thema dient eveneens in het derde plan aan bod te komen**, zoals trouwens in het vorige plan het geval was. Wat MVI bij de overheid betreft, stelt het actieplan MVO (actie 3) dat "de diverse overheden aangemoedigd worden om in hun aanbestedingen voor het beheer van hun financiële middelen rekening te houden met criteria van maatschappelijk verantwoord investeren"²³ In zijn advies over het actieplan MVO vroeg de raad hierbij duidelijk te maken welke de door de overheid gehanteerde criteria van MVI zijn. "Deze moeten worden vastgelegd in overleg met de betrokken stakeholders." Wat duurzaam pensioensparen betreft, stelde actie 12 van het actieplan MVO dat "in het kader van de derde pensioenpijler MVI (zal) worden gestimuleerd". De FRDO voegde daaraan toe "dat in eerste instantie nog altijd prioriteit moet worden gegeven aan een solide eerste pensioenpijler binnen een kader van gezonde overheidsfinanciën en in tweede instantie aan de democratisering van de tweede pijler. De raad vraagt dan ook om over de maatregel op de hoogte gehouden te worden en de stakeholders te consulteren."²⁴ Wat tenslotte de evaluatie en uitbreiding van de transparantieregulering voor pensioenspaarproducten betreft, (actie 13 van het actieplan MVO) stelde de FRDO dat hij voorstander is van het principe

²⁰ Federaal actieplan MVO in België, ICDO, 25 oktober 2006 – zie <http://www.poddo.be/uploads/documentenbank/c73c31ce50cfae3a86abeefe6ebacb75.pdf>

²¹ Het jaarverslag 2007 van de ICDO meldt over dit actieplan "Gezien er sinds april geen nieuwe budgettaire beslissingen genomen konden worden door de regering van lopende zaken, bleef de uitvoering een moeilijk punt. Enkel de actie 'lerende netwerken' kon worden gestart, omdat hiervoor het budget reeds voorzien was door de POD Maatschappelijke Integratie." (3.1.3)

²² Deze maatregel kan ook opgevolgd worden in het kader van de in vorige § beschreven actie Duurzame overheidsopdrachten

²³ Ref zie voetnoot 20, p 21

²⁴ Cf FRDO 2006a13 § 36

van transparantie, “rekening houdend met de bescherming van gevoelige informatie en de concurrentiepositie van Belgische ondernemingen ten aanzien van buitenlandse ondernemingen.”²⁵

- [21] Aandacht voor MVO en MVI versterkt ook de economische invalshoek van het plan, die in dit vopdo te weinig aan bod komt. In die optiek **vraagt de raad zeker een aanvullende actie op te nemen rond eco-innovatie**. Hierbij gaat het niet alleen over eco-innovatie in een aantal specifieke sectoren en groeimarkten in het milieudomein (bv. alternatieve-energieproductie, afvalverwerking, lucht- en waterzuivering ...) maar ook om vernieuwingen in andere sectoren die gericht zijn op een efficiënter gebruik van energie en grondstoffen. Op die manier kan innovatie bijdragen tot de ont koppeling van groei en milieudruk/grondstoffengebruik in ons land, en tot de uitvoering van een klimaatbeleid. De FRDO heeft hier recent aandacht aan besteed in zijn advies over ont koppeling (2007a09) en over de Lissabonstrategie (Nationaal Hervormingsprogramma – 2007a12). **De raad herhaalt zijn vraag uit dit laatste advies, om een nationale Commissie van overheden en actoren op te richten met als doel een overkoepelende en geïntegreerde aanpak van eco-innovatie in ons land vorm te geven.**²⁶ De FRDO stelt voor in de bijkomende actie eco-innovatie van het derde plan een dergelijke commissie aan te kondigen, met vermelding van samenstelling, programma en timing. Verder kunnen in de actie ook de conclusies in dit domein van de Lente meegenomen worden, gezien eco-innovatie één van de thema's van dit overleg vormt.

Veranderingen naar een duurzame ontwikkeling

- [22] Het vopdo vermeldt het thema “uitdagingen inzake armoede en duurzame ontwikkeling op wereldvlak” in het kader van de Europese strategie, maar heeft er verder te weinig aandacht voor. In het actieluik is de **mondiale dimensie** enkel aanwezig in de actie “milieu en migraties” en ten dele in de acties “houtconsumptie”, “klimaatbeleid en kwetsbare groepen”, en “biodiversiteit”. De FRDO is van mening dat er in het actieluik voldoende aandacht dient te gaan naar het mondiale kader van duurzame ontwikkeling: de relatie tussen ons productie- en consumptiepatroon en het welzijn en het leefmilieu in het Zuiden, de impact van handels- en landbouwbeleid, de internationale schuld- en financieringsproblematiek ...²⁷
- [23] De FRDO pleit dan ook voor een aantal **bijkomende maatregelen om de globale dimensie van duurzame ontwikkeling beter in te vullen**, die gegroepeerd zouden kunnen worden in een apart hoofdstuk “uitdagingen inzake armoede en duurzame ontwikkeling op wereldvlak.” Daarin is aandacht nodig voor de coherentie van het buitenlandse beleid. De raad wees er zowel in zijn advies over het ontwerp van eerste als van tweede plan²⁸ reeds op dat ontwikkelingssamenwerking, schuldafbouw, internationale handel, landbouwpolitiek en buitenlands beleid te vaak apart bekeken worden, en drong er op aan te streven naar een coherentie tussen deze beleidsaspecten, gericht op duurzame ontwikkeling.
- [24] Die coherentie is ook nodig waar het om het beleid van multilaterale instellingen gaat. De FRDO onderstreepte reeds in verschillende adviezen dat multilaterale instellingen een duurzame-ontwikkelingsvisie dienen te bevorderen in hun beleid, en vroeg dan ook “*dat België en de EU in die instellingen een actieve politiek zou voeren om deze criteria ingang te doen vinden. Duurzame ontwikkeling is immers een uitdaging op wereldschaal, waar alle internationale instellingen en beleidsprocessen een gezamenlijk en coherent antwoord moeten op bieden.*”²⁹

²⁵ Cf FRDO 2006a13 §§ 20 en 37

²⁶ Cf FRDO 2007a12 § 26

²⁷ FRDO 2004a09 krachtlijn 9

²⁸ Zie FRDO 2004a04 § 94, FRDO 2000a02 §§285 e.v. Dit pleidooi voor coherentie stond ook reeds vermeld in advies 2001a13n (§23)

²⁹ cf FRDO 2007a09 § 35 ; zie ook FRDO 2000a02 §§ 287 e.v., FRDO 2007a07 § 57, FRDO 2004a09 §§ 78 e.v. en FRDO 2005a01 § 25

Een eerste stap naar een grotere beleidscoherentie is een transparante werking van de multilaterale instellingen. “België moet zich vergewissen van de transparantie en de toegang tot informatie voor alle maatschappelijke actoren binnen de internationale organisaties.”, stelde de FRDO voorheen reeds, met verwijzing naar het IMF en de Wereldbank.³⁰

- [25] De hier voorgestelde actie dient naast de Belgische positie in internationale fora, ook de initiatieven te bekijken die ons land zelf neemt of kan nemen in dit domein. Zo zijn er de initiatieven aangekondigd in het vermelde actieplan Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen: het “lerend netwerk rond internationaal ondernemen en de toepassing van MVO-normen hierbij” en het “Ondersteuningsbeleid van de overheid m.b.t. buitenlandse handel en investeringen”. Wat dat laatste punt betreft, herhaalt de FRDO dat hij het nuttig vindt dat de overheid bij het voorzien van steun voor investeringen in het buitenland, duurzame ontwikkeling als referentiekader hanteert. Hierbij is de in deze actie³¹ vermelde transparantie van criteria gehanteerd door Delcredere, Finexpo en de Belgische Maatschappij voor Internationale Investeringen (BMI) belangrijk. Hierbij Er dient hier evenwel gewaakt te worden over de bescherming van commercieel gevoelige informatie en het garanderen van een *level playing field* voor de Belgische ondernemingen ten aanzien van hun buitenlandse concurrenten.³²
- [26] Deel A van het hoofdstuk “veranderingen naar een duurzame ontwikkeling” is gewijd aan “duurzame consumptie- en productiepatronen”. Hieronder vallen drie subthema’s: reclame en marketing, houtconsumptie en biobrandstoffen. Dit is een zeer beperkte invulling van het thema duurzame consumptie- en productiepatronen, terwijl er uitgerekend op dit terrein veel mogelijkheden zijn om duurzame ontwikkeling te bevorderen. Het wijzigen van de productie en consumptiepatronen is een zeer belangrijke uitdaging. Het huidige beleid en de huidige voorstellen in het voorontwerp van het derde Federaal Plan Duurzame Ontwikkeling zijn zeer fragmentair. De maatregelen zijn verspreid over diverse delen zonder één duidelijke politieke agenda. **De FRDO meent dat het derde plan een strategie dient te ontwikkelen om te komen tot duurzame productie en consumptie,³³ die als een rode draad in alle acties van het plan terug te vinden is.** Hierbij dient ook aandacht te gaan naar het probleem van de overconsumptie, die het effect van een milieu- en energie-efficiëntere productie en consumptie reduceert³⁴. In die context is een maatschappelijk debat nodig over “sufficiency” als noodzakelijk complement van “efficiency”.

2.2 Situatieschets/doelstellingen/ maatregelen en instrumenten

- [27] De FRDO waardeert de vaste structuur van de 23 acties in het vopdo: situatieschets-doelstellingen korte en middellange termijn – voorstelling maatregelen – illustratie – interactie met ander beleid – praktisch. Deze duidelijke structuur bevordert de leesbaarheid. De invulling van die verschillende onderdelen van de structuur laat evenwel soms te wensen over. Zo zijn de “doelstellingen” in dit vopdo methodologisch niet steeds duidelijk onderscheiden van de situatieschets. Men verwacht

³⁰ Cf FRDO 2002a06 § 49

³¹ Federaal actieplan MVO in België, ICDO, 25 oktober 2006, actie 2

³² 2006a13n §18

³³ In Europees verband zal binnenkort een “actieplan voor duurzame consumptie en productie” gepubliceerd worden, “which should help to identify and overcome barriers for SCP and to ensure better coherence between the different related policy areas and to raise awareness among citizens and change unsustainable consumption habits”: zie http://ec.europa.eu/environment/eussd/escp_en.htm

³⁴ In zijn advies “ontkoppeling” wees de raad in dit verband op het “rebound effect”, waarbij een grotere eco-efficiëntie tenietgedaan wordt door toegenomen consumptiehoeveelheden (FRDO 2007a09 § 2)

soms “gewenste resultaten” en “feitelijke beschrijvingen”. Op die manier berust de situatieschets niet steeds op wetenschappelijk ondersteunde gegevens.

- [28] In zijn adviezen voor de vorige plannen beklemtoonde de FRDO steeds het belang van een concreet en actiegericht document. Het is dan ook positief dat in dit vopdo, zoals in het tweede plan, de meeste aandacht gaat naar het actiedeel, dat uitgebreider is dan het theoretisch deel). **De raad meent evenwel dat sommige van die acties niet voldoende ambitieus zijn qua doelstellingen (onder meer te weinig kwantitatieve en operationele doelstellingen), en/of niet voldoende concreet ingevuld worden via maatregelen** (bv actie Biodiversiteit, duurzaam beheer zeeën, duurzame huisvesting). **De raad vraagt dan ook voor sommige acties een specifiekere invulling (zie deel 3).**
- [29] De maatregelen in dit vopdo zijn frequent gericht op beleidsondersteuning, en beperken zich vaak tot ondersteunende instrumenten als werkgroepen oprichten, studies bestellen, inventarissen en referentiekaders opstellen: zie bijvoorbeeld de acties “Indicatoren voor duurzaam welzijn”, “Naar een duurzame voeding”, “Biologische diversiteit beschermen”. Het staat buiten kijf dat dergelijke beleidsondersteunende maatregelen van cruciaal belang zijn om een duurzame ontwikkelingsbeleid op lange termijn te kunnen voeren en een draagvlak te creëren. Maar **om de problemen concreet aan te pakken en acties operationeel te maken, mag men er zich evenwel niet toe beperken**. Werkgroepen, studies en onderzoek zijn belangrijk, maar ze dienen gevolgd te worden door concrete maatregelen met bindende instrumenten. Het beleid moet een beroep doen op een samenhangend geheel van gecoördineerde instrumenten waarbij communicatie, wetgeving, economische en fiscale maatregelen ... elkaar aanvullen en versterken. **In hoofdstuk 3 bepleit de raad voor een aantal acties een betere mix van instrumenten om het beleid vorm te geven.**

2.3 Proces/verantwoordelijkheden/timing en middelen

- [30] De oriëntatienota van 2006 stelde dat voor de acties in het derde FPDO telkens melding gemaakt zou worden van de termijnen, de verantwoordelijkheden, de indicatoren voor de vooruitgang en de budgettaire gevolgen. De FRDO waardeerde deze intentie in zijn advies over de oriëntatienota, omdat het eerste en tweede plan op dat vlak te vaag bleven en de implementatie daaronder te lijden had. **Het vopdo dat nu voorligt, vermeldt voor de meeste acties welke instanties verantwoordelijk zijn voor uitvoering (vooral overheidsdiensten), en de raad vindt dit positief.**³⁵
- [31] Participatie is als principe vermeld in de inleiding, waar het gekoppeld wordt aan de communicatie van de overheid. Dit laatste is uiteraard een zeer belangrijk aspect van goed bestuur, maar houdt nog geen participatie in (het gaat immers om éénrichtingsverkeer, van overheid naar burger, en niet om overleg in twee richtingen tussen gelijke partners). Men kan dan ook niet stellen, zoals het vopdo op p 7 doet, dat de wet betreffende de toegang van het publiek tot milieu-informatie “de participatie aan het besluitvormingsproces (kan) verzekeren”. **De FRDO vraagt in het vopdo een duidelijk onderscheid te maken tussen participatie en communicatie, en tussen acties die beide aspecten naar het beleid willen vertalen.**
- [32] De FRDO stelde in zijn advies over het voorontwerp van tweede plan dat het plan aandacht dient te hebben voor de participatie van de burger en de inbreng van de civiele maatschappij, zowel om het beleid inhoudelijk te verrijken als om een maatschappelijk draagvlak te creëren. Deze participatie is in de acties weinig aanwezig, op enkele uitzonderingen na (actie indicatoren, waarden, reclame). Dit heeft ook te maken met het feit dat vele acties uitsluitend toegespitst zijn op initiatieven van de (federale) overheid. Hier is het plan dubbelzinnig: enerzijds pleit het voor een transitieproces waarbij

³⁵ Volgens ICDO-secretaris Hadelin de Beer zou er voor dit vopdo ook een reëel engagement bij de FODs en PODs zijn voor de uitvoering van het plan.

alle actoren betrokken zijn (cf transitievisie van Rotmans e.a.), anderzijds gaat men er impliciet van uit dat de (federale) administratie op zich de drijvende kracht van het hele proces kan zijn. **De FRDO vraagt bij een aantal acties een grotere aandacht voor de participatieve aanpak en het nauwer betrekken van adviesraden en het maatschappelijke middenveld (zie deel 3).**

- [33] De raad vindt het positief dat de termijnen voor uitvoering van de acties frequent vermeld worden. Deze termijnen zijn evenwel vaak ruim bemeten, over de hele looptijd van het plan (zie bv actie indicatoren, duurzame huisvesting: rondetafels met bouwsector vanaf 2010). Het “langetermijnperspectief” lijkt voor sommige acties vooral in te houden dat ze over de verschillende jaren van de duurtijd van het plan (4 jaar) zullen lopen ... **De FRDO vraagt voor bepaalde acties een timing die beter beantwoordt aan de urgentie van de problemen die zich vandaag stellen (zie deel 3).**
- [34] Zoals het Rekenhof in zijn evaluatie van het DO-beleid opmerkte, is een betere inbedding van het plan in de klassieke budgetprocessen van de staat vereist om resultaten te bereiken. Acties worden vaak niet uitgevoerd omdat de middelen en de mankracht ervoor ontbreken. Daarom is het cruciaal dat het vopdo bij elke actie vermeldt welke middelen (budget) en mankracht ervoor vrijgemaakt zal worden. Die budgetaire en human resources-berekening zou volgens ICDO-secretaris Hadelin de Beer wel nog gebeuren, maar niet in het plan opgenomen worden. De FRDO meent evenwel dat het publiek recht heeft op die informatie en transparantie op dit vlak vereist is, en **vraagt dan ook om in het derde plan voor elke actie te vermelden welke middelen en human resources ervoor ter beschikking staan.**

3. Specifieke opmerkingen over acties

3.1. Ontwikkeling van een visie op langere termijn

De waarden van onze maatschappij en hun impact (2.1.1)

- [35] De FRDO meent dat het nuttig is de relatie te onderzoeken tussen waarden, gedrag en duurzame ontwikkeling, en hij waardeert dat de actie naast onderzoek hierover ook een maatschappelijk debat voorstelt. **De raad meent evenwel dat de actie wat precieser dient omschreven te worden, zowel qua inhoud als qua doelstellingen.** Wat dat laatste betreft, **dient meer bepaald duidelijk gesteld dat het finale objectief erin bestaat waarden te ondersteunen die tot een duurzamer consumptie- en productiegedrag leiden.** Daarvoor is ook een reflectie nodig over de waarden en attitudes die een rem vormen voor een duurzame ontwikkeling, en over bijstellingen op dit vlak. De raad stelt dat deze actie gebruik dient te maken van reeds bestaand wetenschappelijk onderzoek en van de visie van maatschappelijke actoren terzake. Het zou ook nuttig zijn de actie te verbinden met andere acties in dit vopdo: niet alleen met actie 2.2.3 “Communicatie over duurzame ontwikkeling”, zoals de tekst vermeldt, maar ook met acties als “Reclame, marketing en duurzame ontwikkeling” en “Indicatoren voor duurzaam welzijn” (2.2.4). Ook hier komt immers het onderscheid aan bod tussen welvaart (als stijging van het BBP) en welzijn/gelukservaring³⁶.

Onderzoeksprogramma’s en beheersystemen voor onderzoek (2.1.2)

- [36] De FRDO vindt het positief dat nieuwe onderzoeksprogramma’s voorgesteld zullen worden om de lange termijn-uitdagingen aan te gaan. **De raad vraagt daarbij nauwgezet toe te zien dat dit onderzoek aan een effectieve behoefte beantwoordt** en niet elders reeds in een andere vorm verricht is: een zorgvuldige screening van bestaand onderzoek, zowel op internationaal, Europees als Belgisch niveau, is vooraf nodig. Verder vraagt de raad over deze en bestaande

³⁶ Zie ook het forum 2006 van de FRDO :” Redefining prosperity: een duurzame visie op groei en consumptie”

onderzoeksprogramma's ruim informatie beschikbaar te stellen (inventaris, stand van zaken ...). De website van POD Wetenschapsbeleid is hier een belangrijk hulpmiddel.

- [37] **De raad meent dat meer duidelijkheid nodig is over de financiering van deze en lopende programma's.** In een recent advies vroeg de raad "de regering erover te waken dat de budgetverminderingen van de voorbije jaren geen rem vormen voor de uitvoering van federale onderzoeksprogramma's als "Wetenschap voor een duurzame ontwikkeling".³⁷ Het is immers weinig zinvol om nieuwe projecten te lanceren wanneer men zijn verbintenissen niet kan naleven omdat de budgetten de voorbije jaren werden teruggeschroefd.³⁸ De raad vraagt ook meer uitleg bij de financiering van onderzoeksprogramma's vermeld in tabel 1 op p 27, meer bepaald over de budgettaire keuzes die daar gemaakt zijn.
- [38] De raad waardeert dat de POD Wetenschapsbeleid inspanningen zal doen om de dialoog tussen onderzoekers en beleidsmakers te bevorderen, en om de resultaten van onderzoek beter te valoriseren – onder meer via de opvolgingscomités. Het probleem is inderdaad dat er veel relevant onderzoek plaatsvindt, maar dat dit te weinig bekend is, te weinig gebruikt wordt en te weinig bijdraagt tot het beleid inzake duurzame consumptie en productie. In de opvolgingscomités kunnen naast beleidsmakers ook de stakeholders zetelen, en de raad vraagt om effectief waar mogelijk de maatschappelijke actoren nog meer te betrekken. Wat de valorisatie van onderzoeksresultaten betreft, meent de raad evenwel dat deze actie nog een stap verder dient te gaan dan een betere verspreiding en opvolging. **De FRDO meent dat soms ook een betere formulering van de onderzoeksvraag nodig is, en dat daarom zowel beleidsmakers als stakeholders van bij het begin van het onderzoeksproces nauwer betrokken dienen te worden.**
- [39] In dit licht zou een breed maatschappelijk debat nuttig zijn over de prioriteiten van onderzoek in het algemeen, en dient er in verschillende fasen van concrete onderzoeksprojecten overleg plaats te vinden tussen onderzoekers, beleidsmakers en stakeholders over de onderzoeksvragen en mogelijke toepassingen van resultaten. In verband met het vastleggen van algemene prioriteiten herinnert de raad eraan dat hij reeds in 1995 en 1997 een advies uitgebracht heeft "betreffende het langetermijnbeleid Wetenschappelijk onderzoek en duurzame ontwikkeling". In dit licht is de FRDO steeds bereid om mee te denken over de onderzoeksprogramma's op lange termijn die de POD Wetenschapsbeleid eind 2009 zal voorstellen.
- [40] Tenslotte wijst de raad erop dat aanvullend op beleidsondersteunend onderzoek, ontwikkeling en innovatie belangrijke instrumenten vormen voor een duurzame-ontwikkelingsbeleid. De raad stelt daarom een aanvullende actie voor op het vlak van eco-innovatie (zie § 20).

3.2. Governance/instrumenten

Goed beheer van de administraties (2.2.1)

- [41] De FRDO waardeert de intentie om duurzame ontwikkeling als beginsel en leidraad te integreren in de managementplannen en beheertools van de overheidsdiensten. Het beheer dient inderdaad zowel gestoeld op criteria van kostenefficiëntie als van energie- en grondstoffenefficiëntie, en sociale samenhang. Dit duurzame-ontwikkelingsbeheer kadert in de voorbeeldfunctie die de overheid heeft. Op dit vlak zijn evenwel nog andere inspanningen mogelijk, die niet in deze actie aan bod komen maar wel in de inleiding van het hoofdstuk "governance" vermeld staan: MVO voor overheidsdiensten, duurzame overheidsopdrachten, duurzame-ontwikkelingseffectbeoordeling, de cellen duurzame ontwikkeling in de administratie. Zoals vermeld, vraagt de raad aparte aanvullende acties voor drie van deze instrumenten: duurzame overheidsopdrachten, MVO en duurzame-ontwikkelingseffectbeoordeling (zie §§ 17 en volgende).

³⁷ FRDO 2007a09 "Advies voor het Vooruitgangsverslag 2007 over de Lissabonstrategie – uitvoering van het Nationale hervormingsprogramma van België", § 28

³⁸ cf vopdo p 27

- [42] Wat specifiek deze actie “goed beheer van de administraties” betreft, **stelt de raad voor er een extra maatregel in op te nemen met betrekking tot het instrument “cellen duurzame ontwikkeling”**. In een recent advies³⁹ noteerde de FRDO daarover dat “de cellen duurzame ontwikkeling inderdaad een belangrijke bijdrage kunnen leveren tot een transversaal duurzame-ontwikkelingsbeleid, mits ze daarvoor voldoende toegerust zijn.” De cellen dienen een katalysator te vormen bij de internalisering van het duurzame-ontwikkelingsconcept in de administratie, zodat dit niet langer gepercipieerd wordt als een bijkomende administratieve last maar als een wezenlijk onderdeel van een goed functionerend overheidsapparaat. Daarom vraagt de raad als bijkomend onderdeel van de actie een evaluatie van de werking en efficiëntie van deze cellen. Volgens de beleidsnota van de minister van Klimaat en Energie vindt van april tot september 2008 een “zelf-evaluatie van het project “cellen duurzame ontwikkeling” plaats⁴⁰: **de raad vraagt de resultaten van deze evaluatie van de cellen duurzame ontwikkeling te publiceren via de ICDO-rapportering en in de actie ook een evaluatie door een externe instelling te voorzien, waar nodig gevolgd door maatregelen om de werking en impact op het beleid van de betrokken FOD/POD te verbeteren.**
- [43] De raad meent dat deze actie ambitieuzer dient te zijn qua doelstellingen en maatregelen. De invoering van EMAS is voorzien tegen 2010, terwijl actie 17 van het tweede federaal plan stelde “Tegen 2007 moeten alle FOD’s/POD’s en federale parastatalen beschikken over een gecertificeerd systeem inzake milieuzorg” en voor 2005 een aantal nieuwe kwantitatieve doelstellingen aankondigde “inzake het verminderd verbruik van energie, water, papier, afvalproductie en het toenemend aandeel van recyclage”. (§§ 31709 en 31710). Om de personeelsleden te motiveren voor de EMAS-doelstellingen op dit vlak, zou bijvoorbeeld het concept van “ecologische voetafdruk” van de betrokken administratie nuttig kunnen zijn. Het zal bij een ruim publiek wellicht makkelijker aanslaan dan het meer technische en beleidsgerichte EMAS-concept.⁴¹
- [44] Ook de integratie van duurzame ontwikkeling in de beheertools van de overheidsdiensten “geleidelijk vanaf 2009” is te vrijblijvend. **De FRDO dringt erop aan dat alle overheidsdiensten daar reeds volgend jaar werk van maken en dat de voorzitters van de FODs/PODs beoordeeld worden op basis van de aanwezigheid en verwezenlijking van deze doelstelling**, zoals trouwens voor de integratie van duurzame ontwikkeling in hun managementplannen voorgesteld wordt.

Een fiscaal stelsel in samenhang met duurzame ontwikkeling (2.2.2)

- [45] De FRDO vindt dit een prioritaire actie om veranderingen teweeg te brengen in onze manier van produceren en consumeren. De raad wijst erop dat een gelijkaardig initiatief reeds in de twee vorige plannen vermeld stond, maar dat de uitvoering steeds in gebreke bleef. In dit licht dringt de raad er dan ook op aan het proces van deze actie te bespoedigen, en sneller over te gaan van de onderzoeksfase (referentiekader, inventaris, studiedag) naar de actiefase (maatregelen). De op te richten werkgroep zou reeds in 2009 in plaats van 2010 zijn denkpistes moeten kunnen voorleggen om fiscaliteit beter te integreren in het duurzame-ontwikkelingskader. Er bestaat immers reeds heel wat onderzoek en advies op dit vlak, zowel in binnen- als buitenland, en de raad wijst erop dat er momenteel op Europees niveau belangrijke ontwikkelingen aan de gang zijn.⁴² De FRDO vindt het alvast positief dat ook de overheid dit proces wenst te versnellen, gezien hij door minister Magnette in overleg met staatssecretaris Clerfayt, tegen het najaar om advies gevraagd wordt over een fiscaliteit gericht op duurzame ontwikkeling. Ook de studie die de Hoge Raad van Financiën momenteel hierover voorbereidt, kan een belangrijke inbreng vormen.

³⁹ FRDO 2007a09 § 26.

⁴⁰ KAMER DOC 52 0995/011 van 11 april 2008, p 57

⁴¹ In zijn recente advies over indicatoren wees de FRDO reeds op de communicatiewaarde van het concept “ecologische voetafdruk”: zie 2007a15 § 54

⁴² Cf *Green paper on market-based instruments for environment and energy related policy purposes* (Commissie, maart 2007, COM(2007)140) en consultatie Europese Commissie over verlaagde BTW-tarieven (maart 2008)

- [46] De raad wijst er op dat hij reeds in een aantal adviezen suggesties gedaan heeft op dit vlak. Zo stelde hij dat België op Europees vlak een verlaging van de BTW voor energiebesparende maatregelen moet bepleiten, zoals de aankoop van energiezuinige verlichting (2007a05); op het vlak van vervoersfiscaliteit bepleitte hij een wijzigingen inzake de fietsvergoeding, de verkeersbelastingen, een mobiliteitspakket als mogelijk alternatief voor de bedrijfswagen ....⁴³ De FRDO zal nader ingaan op de problematiek en aanvullende voorstellen formuleren in zijn advies dat momenteel in voorbereiding is. Hierbij zal hij, naast het economische en ecologische, ook het sociale aspect van fiscale hervormingen bekijken. Daarom verkiest de raad de omschrijving “een fiscaliteit gericht op duurzame ontwikkeling” boven “een groene fiscaliteit” .
- [47] De raad vindt het positief dat via het aan hem gevraagde advies, het maatschappelijke middenveld betrokken wordt bij de denkpistes rond een fiscale hervorming in samenhang met duurzame ontwikkeling. **De raad stelt voor om deze participatie na het advies verder te zetten, onder meer door de maatschappelijke groepen te raadplegen in het kader van het aangekondigde actieplan van de werkgroep duurzame fiscaliteit, samengesteld uit administratie en experten.**

Communicatie over duurzame ontwikkeling (2.2.3)

- [48] Deze actie vermeldt dat “de federale overheid weinig meedeelt over de verwezenlijkingen die voortkomen uit de Federale plannen duurzame ontwikkeling”, en dat zo het publiek onvoldoende kennis daarvan heeft. Dit vloeit echter ook voort uit het feit dat er onvoldoende mee te delen is: niet alleen laat de implementatie van de federale plannen te wensen over, ook de rapportering is, zoals in dit advies reeds gesteld werd, vaak ondermaats (zie § 8). De FRDO meent dat men het niet overkomen van een boodschap niet in eerste instantie aan een slechte communicatie ervan dient te wijten – men kan best eerst nagaan of het probleem niet eerder ligt bij de boodschap zelf, en er vooral een structurele en inhoudelijke heroriëntering nodig is in plaats van een nieuwe communicatiestrategie.
- [49] De actie stelt dat de overheid “niet beschikt over een betrouwbaar meettoestel (een barometer) om na te gaan in welke mate de bevolking zich bij duurzame ontwikkeling in het algemeen of bij het federale beleid ter zake aansluit”. **De FRDO vindt het vreemd dat hierbij niet verwezen wordt naar de draagvlakenquête duurzame ontwikkeling die hij sinds 1999 laat uitvoeren.** De raad heeft er geen bezwaar tegen dat de overheid in de toekomst deze taak op zich zou nemen, maar meent dat het verstandig zou zijn verder te bouwen op de ervaringen van de vier reeds gerealiseerde enquêtes (1999, 2002, 2003, 2005 - de vijfde is momenteel in voorbereiding)⁴⁴
- [50] **De FRDO meent dat het in deze actie nodig is een duidelijker onderscheid te maken tussen twee doelgroepen: de stakeholders enerzijds, en het brede publiek anderzijds.** Het is zinvol om voor de eerste doelgroep de inspanning te doen om “het federale beleid duurzame ontwikkeling beter te leren kennen”. Zo zou bijvoorbeeld meer en open communicatie over de activiteiten en resultaten van de ICDO, de cellen duurzame ontwikkeling en andere overheidsinstellingen nuttig zijn. Maar voor het brede publiek is informatie rond instellingen, plannen of bevoegdheden inzake duurzame ontwikkeling niet steeds relevant: hier moet, zoals trouwens in de actie zelf te lezen staat, “op een multidisciplinaire manier gecommuniceerd worden over de problemen die de burgers echt interesseren”. De FRDO formuleerde het in zijn advies over het voorontwerp van derde plan als volgt: *“het moet mogelijk zijn over duurzame ontwikkeling te communiceren met ruime publieksgroepen zonder te blijven hangen in het meta-niveau van plannen, strategieën en concepten. Duurzame ontwikkeling dient in het derde plan voorgesteld te worden als een concreet project van leven, werken, ondernemen, wonen, consumeren, ons verplaatsen ... dat tot doel heeft de levenskwaliteit van onze en de volgende generaties te vrijwaren en te vergroten. Voorbeeldprojecten en best practices zijn hier nuttig als vertrekpunt, net als verwijzingen naar de leefwereld van de burger.”*⁴⁵

⁴³ Cf FRDO 2007a09 §§ 103 e.v.

⁴⁴ Zie site FRDO http://www.frdo.be/NL/publicaties_andere.html

⁴⁵ 2006a14 § 19

- [51] De raad vraagt zich tenslotte af wat bedoeld wordt met de maatregel om de twee websites van de PODDO (duurzame-info.be en duurzameontwikkeling.be) te “herbekijken, herwerken en ontwikkelen”. Wat is de reden daarvoor, in welke richting zal dit verlopen? De raad verwijst naar zijn suggesties over dit en andere communicatie-instrumenten van de overheid in zijn recente “Advies over het communicatiebeleid van de Federale overheid inzake duurzame ontwikkeling”⁴⁶

Indicatoren voor duurzaam welzijn (2.2.4)

- [52] De FRDO meent dat het hier om een prioritaire actie gaat, maar vindt de titel niet helemaal adequaat. In de tekst gaat het immers niet alleen om indicatoren voor duurzaam welzijn zoals die in de “economics of happiness” naar voren geschoven worden, maar om indicatoren voor duurzame ontwikkeling in ruime zin. De raad vraagt de titel in die zin aan te passen. De FRDO vindt het wel nuttig de relatie tussen “welvaart” en “welzijn” te onderzoeken en ook rekening te houden met data over “welzijn” bij de selectie van basisindicatoren.
- [53] Zoals in § 6 gesteld, heeft men in een plan indicatoren nodig om de situatie inzake duurzame ontwikkeling in te schatten en om duurzame en niet-duurzame trends te identificeren. In deze actie gaat het evenwel niet om de keuze van dergelijke indicatoren, maar om de voorbereiding ervan via onderzoek en debat dat in 2010-2011 conclusies zou moeten opleveren. **De raad meent dat deze onderzoeksfase zeker zijn belang kan hebben, maar wijst er op dat het op basis van het reeds bestaande materiaal mogelijk moet zijn om sneller tot conclusies te komen.** De FRDO publiceerde recent een advies over een indicatorenset voor duurzame ontwikkeling⁴⁷, het resultaat van een lang overlegproces tussen de maatschappelijke actoren.
- [54] Men kan dan ook stellen dat het probleem van data en indicatoren er hier niet alleen één is van beschikbaarheid, maar ook van selectie. Aanvullende data verzamelen en indicatorensets verfijnen is nuttig, maar op een bepaald ogenblik moet er een keuze gemaakt worden voor een aantal sleutelindicatoren die een beeld geven van de feitelijke toestand inzake duurzame ontwikkeling. **De raad meent dat die keuze ten laatste in 2010 moet kunnen worden gemaakt**, op basis van de hierboven vermelde bestaande initiatieven en het in de actie aangekondigde onderzoek en overleg. Dit “instrumentenbord” moet dan niet alleen ingeschakeld worden in de duurzaamheidstest, maar tevens **een uitgangspunt vormen voor het volgende federaal plan duurzame ontwikkeling** (cf § 6).
- [55] **De FRDO meent dat na de raadpleging van de maatschappelijke groepen, de keuze voor een instrumentenbord duurzame ontwikkeling aan het parlement voorgelegd dient te worden.** Deze indicatoren dienen immers ook na de huidige regeringstermijn het beleid te oriënteren, en de betrokkenheid van alle volksvertegenwoordigers zou in die zin een ruim politiek draagvlak en beleidscontinuïteit kunnen garanderen.
- [56] Tenslotte vindt de FRDO het voorstel om de ecologische en sociale satellietrekeningen bij te werken, positief. Zoals hij reeds in zijn advies over ontkoppeling van vorig jaar aangaf, gaat het hier om een nuttige gegevensbron voor het beleid. De raad vraagt evenwel aan dit voorstel een timing toe te voegen: wanneer zullen de resultaten van deze oefening beschikbaar zijn?

⁴⁶ 2007a06

⁴⁷ FRDO 2007a15 “Advies over een indicatorenset voor duurzame ontwikkeling”

3.3 Veranderingen naar een duurzame ontwikkeling

Naar duurzame consumptie- en productiepatronen

Reclame, marketing en duurzame ontwikkeling (2.3.1)

- [57] Reclame behoort als vorm van commerciële informatie, tot de communicatie-instrumenten. Deze kunnen zowel duurzame gedragingen bevorderen als tegengaan. De FRDO vindt het nuttig aan beide aspecten aandacht te besteden. Hiertoe kan de “evaluatiETOOL voor het meten van de ecologische en maatschappelijke impact van reclame”, die in deze actie aangekondigd wordt, een nuttige concretisering zijn. Dit initiatief mag dan wel niet beperkt blijven tot een denkoefening: het moet een referentie worden voor de sector en het beleid, dat bijvoorbeeld van nut kan zijn bij de omkadering van nieuwe reclametechnieken via internet en GSM.
- [58] In het vorige plan stonden initiatieven aangekondigd als “De school van het verbruik” en “De week van de reclame” (acties 30219 en 30220). De databank van de ICDO bevat geen informatie over de opvolging van deze acties (“geen resultaten”). **De raad vraagt een opvolging ervan in het derde plan, omdat hij het belangrijk vindt een duurzamer consumptiegedrag te promoten**, en via overheidscampagnes of organisaties de consumenten daarvoor te sensibiliseren.
- [59] “De consument correctinformereren” is een belangrijk principe, ook wanneer het om commerciële boodschappen gaat. Correct informeren betekent evenwel ook informeren over verschillende aspecten van een product. In die optiek dient men de regelgeving te zien van reclame voor bepaalde producten, waarbij bepaalde gegevens verplicht vermeld moeten worden. Dit kan bijvoorbeeld tot doel hebben de consument te informeren over gezondheidsrisico’s (tabak) of milieu- of energieprestaties van een bepaald product (voertuigen). De FRDO heeft hieraan reeds aandacht besteed in voorbije adviezen. Zo vraagt de FRDO de verplichte vermelding van de CO₂-uitstoot van wagens in de publicitaire boodschappen aan te passen ⁴⁸: **de raad stelt voor de colorimetrische schaal die de wagen ten opzichte van zijn categoriegemiddelde positioneert, systematisch bij de vermelding over het verbruik en de CO₂-emissies in de reclamedocumenten voor de lokale markt te vermelden**: “de doorsnee-consument kan uit het cijfer voor brandstofverbruik immers afleiden of een wagen zuinig is of niet, maar uit het cijfer voor de CO₂-uitstoot kan hij doorgaans niet opmaken of het voertuig meer of minder vervuילend is dan gemiddeld is. Verder zou deze informatie in eenzelfde lettergrootte gecommuniceerd moeten worden als de prijs, het verbruik en andere eigenschappen van het voertuig”.⁴⁹
- [60] In hetzelfde advies stelt de raad ook voor om voor reclame voor vliegtuigreizen een bij voorkeur Europese informatieverplichting met betrekking tot de CO₂equivalente-uitstoot uit te werken, analoog aan deze die van kracht is voor auto’s, om de consument bewust te maken van de externe kosten die dit vervoermiddel met zich brengt.⁵⁰
- [61] Een kritische reflectie over deze aspecten van reclame in een duurzame-ontwikkelingsperspectief is ongetwijfeld nodig, en een “forum tot reflectie en actie” (maatregel 1) kan daarvoor zeker nuttig zijn. **de FRDO meent dat naast de reclamesector, alle relevante stakeholders betrokken dienen te worden om een open en constructieve discussie en een brede maatschappelijke inbreng te garanderen.**

⁴⁸ Zie richtlijn 1999/94/CE en KB van september 2001 over de beschikbaarheid van consumenteninformatie over het verbruik en de CO₂-uitstoot

⁴⁹ FRDO 2007a09 § 116, deels gebaseerd op FRDO 2004a02 § 166

⁵⁰ FRDO 2007a09 § 117

Eerlijke en milieuverantwoorde houtconsumptie (2.3.2)

- [62] **De FRDO onderschrijft de hier voorgestelde acties, maar meent dat ze wat preciezer en concreter geformuleerd moeten worden.** Zo dient nader bepaald wat de “gedragscode voor de houtsector” zal inhouden. Er dient een engagement in verval om in een voldoende ruim aanbod aan duurzaam gewonnen hout te voorzien, zodat de consument een keuzemogelijkheid heeft, en om het publiek te sensibiliseren voor dat type hout. Verder zou de gedragscode ook betrekking moeten hebben op de verantwoordelijkheid die iedereen heeft om illegaal gekapt hout te mijden, en op inspanningen om de traceerbaarheid van hout te verbeteren. De raad ziet geen bezwaar dat de overheid naar aanleiding van de gedragscode een promotiecampagne opzet met de betrokken sectoren, maar beklemtoont dat deze campagne niet hout in het algemeen, maar duurzaam gewonnen hout in het licht dient te stellen.
- [63] Het is positief dat België zich inschakelt in de uitvoering van het Europese actieplan voor wetshandhaving, *governance* en handel in bosbouw, FLEGT (*Forest Law Enforcement, Governance & Trade*). De vrijwillige FLEGT-partnerschapsovereenkomsten moeten garanderen dat enkel legaal gekapt hout uit houtuitvoerende landen de EU binnenkomt. De raad heeft daar reeds op gewezen in een advies over de aankoop van duurzaam gewonnen hout door de overheid, en daaraan toegevoegd dat België bovendien verder moet ijveren om een Europees importverbod van illegaal hout tot stand te brengen. Indien er binnen een redelijke termijn geen vooruitgang zou zijn in dit dossier, **dient België samen met andere buurlanden het op de markt brengen van illegaal hout op hun respectieve markten te verbieden en illegale import te sanctioneren**.⁵¹
- [64] De maatregel “internationale samenwerking inzake armoedeproblematiek en bosbeleid” is zeer relevant, maar **de FRDO meent dat hij wat specifiekere invulling dient te worden**. Hoe denkt men concreet landbouwers in ontwikkelingslanden “te overtuigen over te gaan tot rendabele teelttechnieken met respect voor het plaatselijke ecosysteem?” Wat is hier de inbreng van Ontwikkelingssamenwerking, bijvoorbeeld inzake projecten van technologietransfer op landbouwgebied om ontbossing tegen te gaan? De initiatieven hier dienen verbonden te worden met die van actie 2.3.6 “Klimaatbeleid en kwetsbare groepen”, maatregel 3 “Voorzien in de behoeften van ontwikkelingslanden”
- [65] **De FRDO meent dat de overheid ook hier zijn voorbeeldfunctie dient op te nemen.** De federale overheid heeft reeds een belangrijke stap gezet met de “omzendbrief inzake het federale aankoopbeleid van duurzaam geëxploiteerd hout” (18/11/2005), die gebaseerd was op het advies dat de raad in 2005 geformuleerd heeft.⁵² Bij de evaluatie ervan dient het beleid dat door deze omzendbrief gelanceerd werd, verdergezet en verfijnd te worden. In deze context dient vermeld dat tijdens de “Lente van het leefmilieu” voorgesteld is dat de federale overheid een gedetailleerde set van criteria ontwikkelt die zal gebruikt worden voor de beoordeling van duurzame boscertificatiesystemen, om een transparant en geloofwaardig aankoopbeleid voor duurzame houtproducten mogelijk te maken. Deze criteria zullen gebaseerd zijn op duurzaam bosbeheer en de belangrijkste aspecten van certificeringssystemen omvatten: *standards, standard-setting, certification, accreditation, tracing and labelling*. Dit moet gebeuren met het oog op een mogelijke harmonisering met de aanpak van andere Europese landen. Daarvoor zal een ad hoc werkgroep, met leden van de federale en regionale overheden, ervaringsdeskundigen, ngo’s, houtsector, experts van FSC en PEFC, ... samengesteld worden. De groep zal ook trachten de criteria die gehanteerd worden door de verschillende overheden op elkaar af te stemmen, om een coherent beleid te voeren. De raad vindt deze werkzaamheden rond certificering belangrijk, omdat een certificatie de consument momenteel de duidelijkste garantie biedt dat het hout effectief aan duurzame-ontwikkelingscriteria beantwoordt.

⁵¹ FRDO 2005a06 § 33

⁵² FRDO 2005a06

- [66] Tenslotte **vindt de FRDO dat de overheid naast regulerende en ondersteunende instrumenten, ook marktinstrumenten dient in te zetten om duurzaam gewonnen hout te stimuleren.** Volgens de houtsector vloeit het gebrekkige aanbod van gecertificeerd hout op de markt immers in belangrijke mate voort uit de beperkte vraag, die dan weer een gevolg is van het te grote prijsverschil met niet-gecertificeerd hout.⁵³

Duurzame biobrandstoffen (2.3.3)

- [67] De FRDO vindt de situatieschets voor deze actie te beperkt. Zo dient erop gewezen dat biobrandstoffen slechts één manier vormen om biomassa om te zetten naar energie, en dat de omzetting van biomassa naar warmte en elektriciteit efficiënter is. Verder dient het gebruik van biomassa voor energie (waaronder biobrandstoffen) gekaderd in een energiebeleid dat gericht is op energie-efficiëntie en de ontwikkeling van alternatieve energiebronnen, zodat het aandeel fossiele energie in het verbruik kan dalen.
- [68] Paragraaf 4 van de situatieschets is onduidelijk en verwarrend. Wat betekent “Zo zou de mogelijke stijging van de westerse landbouwprijzen ten gevolge van de verminderde overschotten en van een heroriëntering van de subsidies de handelsvoorwaarden met de armere landen weer in evenwicht kunnen brengen” in relatie tot biobrandstoffen?
- [69] De maatregelen in deze actie zijn beperkt : een advies aan de FRDO vragen, een voorstel inzake certificering uitwerken, een promotie-actie voeren. Ook de timing is niet echt ambitieus te noemen (2009-2010). Gezien op Europees niveau de duurzaamheidscriteria voor biobrandstoffen momenteel herzien worden (RES richtlijn voor hernieuwbare energie en herziening van Fuel Quality richtlijn) zou het advies en het certificatievoorstel pas op tafel liggen wanneer op EU-niveau de beslissingen wellicht reeds genomen zijn.
- [70] De overheid lijkt er eveneens van overtuigd dat de timing aangepast moet worden aan de urgentie en de actualiteit van dit dossier, want een adviesvraag over biomassa is door minister Magnette reeds aan de FRDO overgemaakt. De raad werkt volop aan zijn advies en heeft reeds een reflectienota opgesteld over de problematiek. **De raad verwijst dan ook voor een verdere inhoudelijke invulling van de actie biobrandstoffen in het uiteindelijke derde plan naar dit advies.** Het advies zal verder bouwen op het standpunt dat reeds in een aantal FRDO-adviezen te lezen stond, namelijk : “ *dat het beleid inzake biobrandstoffen rekening houdt met het globaal energierendement, emissies van broeikasgassen ontstaan tijdens de productie- en consumptiecyclus, het potentieel, herkomst, kosten, sociale impact, impact op de biodiversiteit, landgebruik, impact op de mondiale voedselveiligheid...* ”⁵⁴

Aanpassingen aan en bestrijden van de negatieve effecten inzake klimaatverandering

Engagementen inzake klimaat – horizon 2008-2012 en 2020 (2.3.4)

- [71] Deze actie vermeldt de doelstellingen die ons land op zich dient te nemen in het Europese beleidskader. Wat de maatregelen betreft, wordt het belang van een horizontale integratie van de klimaatproblematiek in het overheidsbeleid beklemtoond. De FRDO heeft reeds frequent een betere coördinatie op dit vlak tussen beleidsdomeinen gevraagd , en daarbij ook de noodzaak van meer verticale integratie (tussen beleidsniveaus) beklemtoond : « *Volgens de FRDO is één van de moeilijkheden die België ondervindt op het vlak van zijn klimaatbeleid en in het bijzonder om zijn*

⁵³ FRDO 2005a06 § 7 en 8 Advies over een omzendbrief over het federale aankoopbeleid van duurzaam gewonnen hout

⁵⁴ FRDO 2004a07 en 2006a12, geciteerd in 2007a09 § 76

doelstelling tegen 2008-2012 te bereiken, het gevolg van de harmonisatie-, integratie- en coördinatieproblemen tussen klimaatbeleidsmaatregelen van de verschillende Belgische beleidsinstanties. Bovendien is het klimaatbeleid binnen de federale bevoegdheid onvoldoende geïntegreerd in de verschillende domeinen waarover deze overheid gezag uitoefent. Het gevolg is dat er geen geïntegreerd klimaatbeleid bestaat, maar eerder een reeks van naast elkaar geplaatste maatregelen die door verschillende machtsniveaus en door verschillende departementen zijn genomen.»⁵⁵

- [72] In dit licht meent de raad dat een federale task force voor beleidsintegratie op federaal niveau nuttig is, maar dat tegelijkertijd **een goed werkende nationale klimaatcommissie een absolute vereiste is**. In het jongste federale regeerakkoord wordt trouwens verwezen naar het uitwerken van een klimaatplan samen met de deelregeringen, “met ambitieuze en gedetailleerde doelstellingen voor CO₂-reductie”. Om tot een dergelijk gecoördineerd klimaatbeleid in ons land te komen, met onder meer een Nationaal Klimaatplan, dienen alle betrokken partijen naast het “subsidiariteitsprincipe” ook het “mutualiteitsprincipe” te hanteren, dat wil zeggen dat elk beleidsniveau niet alleen zijn eigen doelstellingen nastreeft maar ook bekijkt hoe hij kan bijdragen tot de realisatie van doelstellingen op andere niveaus.⁵⁶
- [73] Als andere maatregel verwijst de actie naar het “sturen van het aankoopbeleid van de federale staat”. De FRDO heeft reeds gewezen op het belang van een verduurzaming van overheidsopdrachten in § 18. De raad pleitte daar voor een afzonderlijke actie op dit vlak, enerzijds omwille van het belang van dit instrument, anderzijds omdat *public procurement* niet alleen een belangrijke rol kan spelen in het klimaatbeleid, maar ook in een beleid op het vlak van duurzame productie en consumptie, mobiliteit, beheer van hulpbronnen en biodiversiteit .... Wat specifiek de hier voorgestelde acties betreft, meent de FRDO dat het om **interessante pistes gaat die evenwel wat concreter dienen ingevuld te worden**.
- [74] Zo vindt de raad de suggestie positief dat de NMBS voortaan een deel groene stroom zou aankopen. Belangrijker nog dan de eigen productie van hernieuwbare energie eventueel via het “derde-investeerders”systeem (zie hierna) is de verbetering van de energie-efficiëntie van de NMBS-activiteiten. De raad merkt op dat de openbare vervoermaatschappij door haar uitgebreide vaste activa van gebouwen en terreinen over enorme mogelijkheden beschikt voor de toepassing van zonne- en windenergie. **De FRDO vraagt dan ook concrete doelstellingen op dit vlak op te nemen in de beheerovereenkomst tussen de overheid en de NMBS, zowel waar het gaat om energie-efficiëntie als om het gebruik en de productie van hernieuwbare energie.**⁵⁷
- [75] Wat het vastleggen van ambitieuze certificeringscriteria voor de energieprestaties van openbare gebouwen betreft, meent de FRDO **dat de Regie der Gebouwen ten laatste op 1 januari 2010 dergelijke criteria zou moeten opstellen en aanwenden voor al zijn transacties (aankoop, huur, verkoop, verhuur), en hierover rapporteren via de ICDO**. De raad onderschrijft tevens de conclusie van de “Lente van het Leefmilieu” dat de overheid voor zijn nieuwbouw de passiefstandaard zou moeten hanteren als concept, en bij renovatie de lage-energie-standaard. Waar het gaat om het “verplicht aankopen van de meest milieuvriendelijke wagens voor wagenparken van de overheid” dient niet “gekeken te worden hoe rekening kan worden gehouden” met een gemiddelde CO₂-uitstoot: **de FRDO dringt erop aan effectief rekening te houden met**

⁵⁵ Advies van evaluatie van het Belgische klimaatbeleid: procedure-aspecten (2006a10, 23 mei 2006, §). Zie ook terug deel 1, §§ 12 en 13

⁵⁶ Cf onder andere FRDO 2003a09

⁵⁷ Dit kan kaderen in de milieubeleidsplannen die deel dienen uit te maken van de beheercontracten voor de NMBS-groep en de EMAS-certificering die nagestreefd wordt – cf beleidsnota minister van Mobiliteit 28 april 2008, DOC Kamer 52 0995/025 p 25. Te noteren valt dat Infrabel, de infrastructuurbeheerder van de NMBS, begin dit jaar reeds een belangrijk initiatief in die zin genomen heeft door te participeren in een publiek-privaat partnership voor een windmolenpark van 60 MW ter hoogte van Landen-Gingelom en Hannut. Wat energie-efficiëntie betreft, ging de NMBS in 2005 een verbintenis aan met de federale overheid om de energie-efficiëntie van gebouwen en werkplaatsen te verbeteren met 7,5% tegen 2012 en met 20% tegen 2020 (cf activiteitenverslag NMBS 2007)

de gemiddelde CO₂-uitstoot én met andere milieucriteria (zoals de uitstoot van fijn stof⁵⁸) van overheidsvoertuigen door streefcijfers in te voeren voor de komende jaren. Dit geldt niet enkel voor de administratie: ook de regeringsleden en hun kabinetten dienen hun voorbeeldrol te vervullen op dit vlak. De recente omzendbrief over het wagenpark van de federale kabinetten was alvast een stap in de goede richting.

- [76] Tenslotte meent de FRDO dat deze actie ook concreet in zou moeten gaan op een aantal maatregelen die ook in het jongste federaal regeerakkoord vermeld zijn: **nieuwe investeringen in hernieuwbare energie, uitbreiding van het derde-investeerdersstelsel, de optimale exploitatie van het potentieel van offshore windenergie, uitbouw van gedecentraliseerde elektriciteitsproductie ondersteunen en fiscale maatregelen om energie-efficiëntie te bevorderen bij particulieren en ondernemingen.** Er zullen immers bijkomende inspanningen nodig zijn als ons land zijn doelstellingen wil halen in het kader van het Kyoto-protocol en van de Europese aanpak inzake energie-efficiëntie en hernieuwbare energie. Gezien het vaak 5 à 10 jaar (en soms nog langer) duurt vooraleer maatregelen voor een verdere CO₂-reductie hun volle effect bereiken, moeten we vandaag reeds investeren om de doelstellingen van 2020 en 2050 te halen. Het huidige klimaat van onzekerheid heeft een nefaste invloed op dergelijke investeringen, en duidelijke en concrete verbintenissen van de verschillende beleidsniveaus in ons land zijn dan ook absoluut noodzakelijk.

Engagementen inzake klimaat – horizon 2050 (2.3.5)

- [77] Deze actie kondigt een “denkgroep” aan “om een gemeenschappelijk referentiekader op te stellen voor het klimaatbeleid op lange termijn en om bij te dragen aan beleidsacties”. De FRDO heeft reeds vaak gesteld dat een denkoefening over het klimaat- en energiebeleid op lange termijn niet alleen nuttig maar zelfs noodzakelijk is. De raad stelt echter vast dat er nog andere studie of denkgroepen hierover aangekondigd worden. Zo vermeldt het jongste federale regeerakkoord : *“een groep van nationale en internationale experts, onder andere het IPCC, te installeren voor het einde van juni 2008, om te onderzoeken wat op middellange en lange termijn de ideale energiemix in België moet zijn.”* Tijdens de “Lente van het leefmilieu” werd dan weer een “Comité klimaat 2050” gesuggereerd om over de langetermijnperspectieven inzake klimaat en energie na te denken. **De FRDO dringt erop aan zich, zoals in de Lente afgesproken, tot één denkgroep te beperken om een inflatie van denktanks en studiegroepen te vermijden, en gezien de urgentie van de problematiek op korte termijn met deze denkgroep van start te gaan.**
- [78] De FRDO zal als adviesorgaan van het middenveld op het vlak van duurzame ontwikkeling alvast een bijdrage leveren door eind dit jaar een forum te organiseren onder de titel *“2050, nuluitstoot als doelstelling om het klimaat te beschermen? Hoe te komen tot een transitie van het energiesysteem in lijn met duurzame ontwikkeling ?”*. Dit forum zal een denkoefening inhouden met een inbreng van alle stakeholders, over de vraag hoe een maatschappij in duurzame ontwikkeling er in 2050 zal uitzien, en wat dit inhoudt in vijf specifieke domeinen: wonen, voeding, verplaatsingen, consumptie van goederen en energie, productie van goederen en energie.
- [79] Tenslotte meent de FRDO **dat wanneer het om een langetermijnvisie inzake klimaat en energie gaat, ook het federale parlement, in samenwerking met de parlementen van de regio’s en gemeenschappen, betrokken dient te worden bij de beleidsvoering.** De raad herinnert eraan dat de vorige regering in zijn antwoord op het verslag van het Rekenhof over “De coördinatie van het federale beleid inzake duurzame ontwikkeling” (juni 2005), in verband met de vraag naar een langetermijnplan duurzame ontwikkeling de Senaat uitgenodigd heeft om als parlementaire reflectiekamer zich te buigen over de *“strategieontwikkeling op de lange termijn en overeenstemming van plannen met de legislatuur”*. De FRDO meent dat gezien een langetermijnvisie inzake klimaat en energie de regeringstermijn overschrijdt, het inderdaad aan het

⁵⁸ De “Ecoscore” neemt ook dit criterium mee, en biedt zo een vollediger beeld op de milieukwaliteiten van voertuigen dan enkel de CO₂-uitstoot

parlement toekomt om zich hierover uit te spreken, zowel om de betrokkenheid van alle volksvertegenwoordigers als om de beleidscontinuïteit te garanderen, en vraagt dat dit in het derde uitdrukkelijk vermeld zou worden. De bijzondere commissie Klimaat en Duurzame Ontwikkeling die in de Kamer van Volksvertegenwoordigers opgericht is, zou deze taak op zich kunnen nemen.

Klimaatbeleid en kwetsbare groepen (2.3.6)

- [80] De FRDO vindt deze actie onduidelijk. **Het zou vooreerst nuttig zijn het “nationale” en “internationale” luik beter te onderscheiden** (impact van klimaatveranderingen in de derde wereld en impact op kwetsbare groepen in eigen land), en dat laatste onder te brengen in het “mondiale” hoofdstuk(zie terug § 21).
- [81] **Verder dient de maatregel “duurzame ontwikkelingscriteria vastleggen bij het toekennen van koolstofkredieten” verduidelijkt.** Dergelijke criteria werden immers reeds uitgewerkt en toegepast door het technisch comité voor de JI/CDM-projecten op federaal niveau.⁵⁹ **De raad vraagt de maatschappelijke groepen verder te betrekken zoals tot nog toe gebeurde via dit technisch comité.** De uiteindelijke beslissing over de DO-criteria en de toekenning van specifieke kredieten dient evenwel nog steeds op beleidsniveau genomen te worden. Wat de DO-criteria betreft, meent de raad dat zijn adviezen van 1999 “over de flexibiliteitsmechanismen van het Protocol van Kyoto” (1999a10) en 2002 “Advies over het gebruik van de flexibiliteitsmechanismen in België” (2002a12) hier een nuttige bijdrage kunnen vormen. Dit stond trouwens reeds te lezen in § 32415 van het tweede federale plan duurzame ontwikkeling.
- [82] **Ook de maatregel “Voorzien in de behoeften van de ontwikkelingslanden” dient gepreciseerd.** Het beleid inzake de behoeften van ontwikkelingslanden op één lijn brengen is een nobele doelstelling, maar die moet concreter ingevuld worden in dit derde plan: zowel waar het gaat om financiering (additionele middelen voor de adaptatiefondsen), capaciteitsopbouw binnen de administratie om het klimaataspect te integreren in onze ontwikkelingssamenwerking, integratie van het klimaataspect in de dialoog met partnerlanden⁶⁰, als om “climate-proof” ontwikkelingsprojecten⁶¹. Als prioritaire sector moet de landbouwsector hierbij aan bod komen, gezien de enorme impact van de klimaatverandering op landbouw en voedselzekerheid. De FRDO wijst erop dat het vorige federaal plan in die domeinen een aantal specifieke maatregelen voorzag in Actie 24 “Een betere solidariteit: flexibiliteitsmechanismen aanwenden” en Actie 25 “Een mondiale aanpak van het energievraagstuk”.
- [83] Tenslotte is ook de vierde maatregel “De negatieve impact van de temperatuurstijging aanpakken in de meest kwetsbare aangelegenheden” bijzonder vaag. Ondanks de ronkende titel komt deze maatregel erop neer dat de POD Wetenschapsbeleid zijn expertise op dit vlak verder zal uitbouwen, maar wat dit concreet betekent (onderzoeksprojecten?) is zelfs niet duidelijk.

Transport en Mobiliteit

Mobiliteit: het ontwikkelen van een strategische visie op lange termijn (2.3.7)

- [84] De FRDO meent dat een dergelijke actie met een horizon van 50 jaar en tussentijdse perspectieven, nuttig kan zijn om het beleid te oriënteren. Deze actie dient in samenhang bekeken

⁵⁹ Zie “sustainability analysis” in http://www.climatechange.be/jicdmtender/article.php3?id_article=11&fs=

⁶⁰ Op die manier kan de klimaatdimensie geïntegreerd worden in de nationale plannen en strategieën (Poverty Reduction Strategy Papers, National Adaptation Plans of Action, National Sustainable Development Strategies). In de contacten met de partnerlanden moet ook extra aandacht gaan naar capaciteitsopbouw omtrent adaptatie.

⁶¹ Zie hier de “Conferentie over klimaatverandering en ontwikkelingssamenwerking” op initiatief van minister Charles Michel (7 maart 2008) en het rapport hierover van prof. Jean-Pascal van Ypersele (UCL)

te worden met de actie “waarden van onze maatschappij en hun impact” (2.1.1) en zeker met de actie “Engagementen inzake klimaat – horizon 2050 (2.3.5)”, vermits die tot doel heeft een referentiekader op te stellen voor het klimaatbeleid op lange termijn, en mobiliteit een belangrijke impact heeft op de klimaatproblematiek.

- [85] **De raad dringt er evenwel op aan bij het opstellen van een dergelijke visie eerst het reeds beschikbare materiaal grondig te analyseren.** Er zijn zowel op nationaal als internationaal vlak talrijke onderzoeken uitgevoerd en rapporten of adviezen gepubliceerd over de toekomst van onze mobiliteit. De raad heeft er in een advies van 2007 een aantal opgesomd⁶², en besteedde er ook reeds aandacht aan in zijn kaderadvies over mobiliteit van 2004.⁶³ In deze adviezen suggereert de FRDO zowel acties om de vraag naar mobiliteit bij te sturen, om het aanbod van duurzame-mobiliteitsalternatieven te verbeteren, om tot een “modal shift” te komen (overstap naar meer duurzame mobiliteitskeuzes), om door technologische aanpassingen de energie- en milieu-efficiëntie van voertuigen te bevorderen en om alle actoren en burgers te sensibiliseren voor duurzame mobiliteitskeuzes. Het is belangrijk al die acties als één geheel te bekijken. Om tot een duurzamer mobiliteit te komen, is het immers nodig meerdere invalshoeken te combineren en verschillende instrumenten te koppelen om effect te bereiken.
- [86] De inleiding tot dit deel “Mobiliteit” vermeldt de complexe bevoegdheidsverdeling inzake mobiliteit in ons land (federale, regionale, lokale niveau). Het is dan ook aangewezen dat de FOD Mobiliteit een langetermijnvisie niet alleen uitwerkt samen met andere (federale) beleidsdomeinen, maar ook met andere beleidsniveaus (regio’s en lokale overheden). De FRDO vindt in dit verband de vermelding vreemd dat deze visie “zal bijdragen tot de langetermijnvisie van België die in het kader van de nationale strategie duurzame ontwikkeling werd (*sic*) uitgewerkt”, terwijl geen gewag wordt gemaakt van het reeds lang aangekondigde Nationale Mobiliteitsplan. **De raad beklemtoont dat er hoe dan ook ernstige inspanningen nodig zijn om de federale en regionale beleidsinitiatieven op het vlak van mobiliteit beter te coördineren.**⁶⁴

Bewustmaking over de keuze van vervoermodi (2.3.8)

- [87] Deze actie stelt zes concrete maatregelen voor om tot een duurzamer mobiliteit te komen. Waarom juist deze geselecteerd werden, is niet vermeld. In de inleiding tot dit deel mobiliteit staat wel te lezen dat een omvangrijker gebied gedekt wordt dan dat van deze maatregelen, omdat de ICDO ook een aantal maatregelen van de vorige plannen blijft opvolgen. Het vopdo somt deze maatregelen op (p 59), maar biedt geen informatie over de implementatie ervan. **De FRDO vraagt dan ook dat het vopdo hier niet louter een inventaris maar een stand van zaken biedt voor deze initiatieven, zodat duidelijk wordt waar aanvullende actie nodig is**⁶⁵. Bij een dergelijke combinatie van feedback over bestaande en voorstel van nieuwe maatregelen is ook meer structuur nodig in deze actie: men zou een onderscheid kunnen maken tussen maatregelen om de vraag naar mobiliteit te sturen, om het aanbod van duurzamer mobiliteit te verbeteren, om de “modal shift” te bevorderen, de milieu-efficiëntie van voertuigen te verbeteren ... (zie opmerking § 86).
- [88] Wat de eerste nieuwe maatregel “inventaris van de subsidies en infrastructuurwerken” betreft, meent de FRDO dat een dergelijke oefening zeker nuttig is om de kost van verschillende vervoermodi te vergelijken. Men zou in dit kader ook kunnen bekijken in hoeverre de gebruikers van bepaalde modi zelf reeds voor een deel van de externe kost instaan langs fiscale weg. De raad vraagt ook hier zoveel mogelijk van bestaand onderzoek gebruik te maken, en wijst er in dit verband op dat de Europese Commissie binnenkort een model zal voorstellen voor de evaluatie van externe

⁶² FRDO 2007a09 “Advies over de ontkoppeling van groei en hulpbronnengebruik/milieudruk in België” bijlage 6

⁶³ FRDO 2004a02

⁶⁴ Zie hierover §§ 12 en 13 over verticale beleidsintegratie

⁶⁵ Zie ook §§ 7 en 8 hierover

mobiliteitskosten. Op die manier kan de timing (inventaris in 2010, beleidsvoorstellen in 2011) wellicht wat minder ruim bemeten worden.

- [89] **Het voorstel om een kilometertaks in te voeren voor vrachtverkeer en personenwagens ziet de FRDO als een interessantere optie dan een accijnsverhoging, omdat hier een differentiatie mogelijk is volgens plaats en tijdstip.** Zoals de raad afgelopen jaar over dit “rekeningrijden” opmerkte, dient men hierbij wel met een aantal sociale en economische randvoorwaarden rekening te houden.⁶⁶ De raad meent dat men het systeem best samen met andere landen kan invoeren, bijvoorbeeld in Benelux-verband. Verder herhaalt de FRDO “dat rekeningrijden via een gesofistikeerde kilometerheffing op termijn wellicht de beste optie is ter vervanging van de huidige fiscale regeling. Een dergelijk systeem kan technisch uitgebouwd worden zonder een globale verhoging van de belastingen met zich mee te brengen voor de Belgen.”⁶⁷
- [90] De maatregel om de CO₂-uitstoot van verplaatsingen van federale overheden te compenseren, is positief te noemen wanneer de compenserende projecten voldoen aan duurzame-ontwikkelingscriteria. De FRDO begrijpt evenwel niet dat men pas in 2010 zal nagaan “of het wenselijk is om een uitstootbeperking van de wagens van de federale ambtenaren in overweging te nemen”. Wanneer hiermee de “bedrijfswagens” van de overheid bedoeld worden, **meent de FRDO dat dit nu reeds, in 2008, wenselijk en uit te voeren is**, temeer daar het vopdo zelf in zijn actie voor het klimaatbeleid op korte termijn (2.3.4) een maatregel voorstelt voor “het verplicht aankopen van de meest milieuvriendelijke wagens voor de wagenparken van de overheid”.
- [91] Bij de maatregel “de CO₂-uitstoot publiceren op reclame voor brandstoffen en vliegtuigreizen” stelt het vopdo een wijziging voor van het KB van september 2001 over de beschikbaarheid van consumenteninformatie over het verbruik en de CO₂-uitstoot⁶⁸, en kondigt hij een adviesvraag aan hierover. **De FRDO stelt voor deze wetswijziging en adviesvraag samen te behandelen met een maatregel uit het vorige plan die de ICDO verder zal opvolgen**, met name “het KB inzake de vermelding van de CO₂-uitstoot in reclame voor auto’s wijzigen om er een energielabel in te vermelden en een aanduiding dat CO₂ een nefaste invloed heeft op het milieu” (cf p 59 vopdo). De raad vraagt ook de timing “vanaf 2009” aan te passen naar “in 2009”, rekening houdend met de Europese initiatieven terzake.⁶⁹ In § 59 wees de raad reeds op zijn advies van 2007 waar het gaat om reclame voor auto’s en vliegtuigreizen⁷⁰, en op dit vlak merkte de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven recent op: “Ingeval de Ecoscorebenadering niet in het hele land zou worden gehanteerd, kan ook een label betreffende het energieverbruik in reclame voor voertuigen volgens hem de bewustmaking van de consumenten mbt de milieuhinder van hun vervoersactiviteiten bevorderen”.⁷¹ De FRDO zal nader ingaan op deze problematiek in het advies dat hem hierover zal gevraagd worden.
- [92] **Wat vliegtuigreizen betreft, meent de FRDO dat de overheden niet alleen de consumenten dienen te sensibiliseren over de externe kost ervan, maar dat ze ook een coherent beleid dienen te voeren.** Het is niet consequent enerzijds acties in het vooruitzicht te stellen om vliegtuigverplaatsingen te ontmoedigen ten voordele van meer duurzame verplaatsingsmodi, en anderzijds initiatieven te promoten die tot nog meer vliegverkeer zullen leiden. In de recente

⁶⁶ FRDO 2007a09 §§ 108 e.v.

⁶⁷ FRDO 2007a09 § 108

⁶⁸ De FOD Economie heeft samen met de automobielfederatie FEBIAC een set van regels opgesteld betreffende lettergrootte, positionering, minimumafmetingen ... waaraan de in het KB verplichte vermelding moet voldoen, om te beantwoorden aan de eisen van zichtbaarheid en leesbaarheid. Deze criteria treden in voege vanaf september 2008.

⁶⁹ Zie COM (2009)856 van 19/12/2007 over de emissienormen van nieuwe auto’s en resolutie 2007/2119 van het Europees parlement (24/10/2007)

⁷⁰ FRDO 2007a09 § 117

⁷¹ CRB 2008-241 p 10 “Advies betreffende de energie-efficiëntie in de vervoersector” 20/2/2008

beleidsnota van de minister van mobiliteit komt dit laatste ruim aan bod⁷², maar wordt anderzijds gesteld dat de Belgische overheid pas nieuwe initiatieven zal nemen rond luchtvaart en klimaatbeleid na bestudering van de resultaten van de studie “Luchtvaart en het Belgische klimaatbeleid: analyse van de integratiemogelijkheden en hun gevolgen” gefinancierd door de POD wetenschapsbeleid en verwacht in 2009.⁷³ De FRDO wijst in dit verband op de beslissing van de Europese Unie om de luchtvaart op te nemen in de broeikasgassen-emissiehandel vanaf 2011, zodat de externe kost van de luchtvaart ten dele doorgerekend kan worden en de concurrentie tussen vervoermodi evenwichtiger wordt.

- [93] **De FRDO stelt vast dat het vopdo in deze actie geen aandacht besteedt aan de verbetering van het aanbod van duurzame vervoermodi, en vraagt dat dit in het derde plan wel zou gebeuren.** De raad had in dit verband in zijn advies van vorig jaar onder meer gepleit voor een snelle en volledige uitvoering van het Gewestelijk Express Net rond de hoofdstad.⁷⁴ Er dient niet alleen aandacht te gaan naar het aanbod en de frequentie van het openbaar vervoer, maar ook naar de kwaliteit van de dienstverlening (stiptheid, betrouwbaarheid). In datzelfde advies stelde de raad een aantal andere initiatieven voor een duurzamer mobiliteit voor, en voor drie ervan vraagt hij een bijkomende vermelding in het derde plan. Niet omdat ze belangrijker zouden zijn dan de andere initiatieven – zoals in § 85 gesteld dient men immers verschillende invalshoeken te combineren om tot een duurzamer mobiliteit te komen – maar wel omdat er ook in de Lente van het Leefmilieu een consensus over was en er een uitwerking door het beleid gevraagd werd.
- [94] Het eerste initiatief betreft de plaatsing van een roetfilter in voertuigen om de uitstoot van het schadelijke fijn stof – een ernstig probleem in ons land - te beperken. De roetfilter wordt de facto (door de euro-normering) verplicht voor alle nieuwe personenvoertuigen vanaf 2011. maar de raad pleit ervoor om nu **reeds de roetfilter te stimuleren voor nieuwe personenwagens; tegelijkertijd vroeg de FRDO in zijn advies van vorig jaar het inbouwen van een gecertificeerde roetfilter in bestaande dieselveertuigen (personen- en vrachtwagens) op te leggen binnen een bepaalde termijn, en daarvoor een grotendeels kostendekkende premie te voorzien.**⁷⁵
- [95] Ten tweede had de FRDO om onnodig gebruik van bedrijfswagens te beperken, voorgesteld om naast de klassieke lease van een bedrijfswagen een “mobiliteitspakket” aan te bieden met naast de auto ook andere transportmiddelen, en gevraagd dat de overheden een dergelijk pakket mogelijk zouden maken. De raad is dan ook verheugd dat het jongste regeerakkoord vermeldt dat de regering “multimobiele kaarten” die het gebruik door werknemers van verschillende vervoersmodi mogelijk maken, op eenzelfde manier zal behandelen als de bedrijfswagens, en **vraagt in het derde plan een voorstel van korte termijn-concretisering van deze en bijkomende maatregelen voor een mobiliteitspakket als mogelijk alternatief voor de bedrijfswagen.**
- [96] Tenslotte herhaalt de raad zijn vraag aan overheden en stakeholders om **‘ecodriving’ te stimuleren via rijopleiding en sensibilisering.** Ecodriving, een gedrag dat zowel verband houdt met een aangepaste snelheid als met milieubewust optrekken en remmen, zuinig gebruik van de aircon, de motor afzetten bij lange stops ... zou ook getest moeten worden tijdens het rijexamen.⁷⁶

Natuurlijke hulpbronnen

⁷² Zo meldt de beleidsnota van de staatssecretaris van Mobiliteit over de Open sky –overeenkomst met de VS: “Mogelijk zal ook de nationale luchthaven Brussels Airport als gevolg van deze liberalisering een positief effect kunnen verwachten, bijvoorbeeld doordat een grote luchtvaartalliantie Brussels Airport in hun exploitatie betreft en als een secundaire hub beschouwt.” 28 april 2008, DOC Kamer 52 0995/025 p 36

⁷³ Beleidsnota van de staatssecretaris van Mobiliteit, 28 april 2008, DOC Kamer 52 0995/025 p 43

⁷⁴ FRDO 2007a09 § 85

⁷⁵ cf FRDO 2007a09 § 100. De financiering van deze maatregel dient bekeken te worden.

⁷⁶ Cf FRDO 2007a09 § 119

Biologische diversiteit beschermen en behouden in België, Europa en in de wereld (2.3.9)

- [97] Deze actie kadert in de “Nationale Belgische Biodiversiteitstrategie”, waarover de FRDO in 2006 een advies formuleerde⁷⁷. De raad verwijst naar dit advies voor zijn standpunt over de implementatie van deze strategie. Wat de in het vopdo voorgestelde maatregelen betreft, **meent de raad dat deze in eerste instantie preciezer geformuleerd dienen te worden**. Wat wordt bedoeld met “in de procedures qua bioveiligheid moet rekening worden gehouden met de effecten op lange termijn op de voedselveiligheid en de gezondheid van methodes zoals monoculturen (genetisch gemodificeerd)” ; “de federale samenwerking zal in overleg met de gewesten de studies (welke?) ondersteunen”; “de juridische mechanismen inzake MVO moeten in het kader van de Europese en internationale samenwerking worden bestudeerd en uitgewerkt.”⁷⁸
- [98] De hier voorgestelde maatregelen hebben vaak te maken met studie en onderzoek (2 a, b,c,g) . Zoals de raad in dit advies reeds in het algemeen stelde⁷⁹, kan dit ongetwijfeld nuttig zijn, maar mag het geen vervangoplossing zijn voor de inzet van andere instrumenten. Zo is de rol van biodiversiteit op sociaal-economisch vlak reeds in verschillende studies toegelicht, en dienen de in 2 g aangekondigde studies misschien eerder te bekijken waarom de conclusies ervan te zelden meegenomen worden in het beleid. Verder wijst de raad erop dat maatregel 1 over de vier actieplannen van de overheidsdiensten reeds aangekondigd was in actie 19 Biodiversiteit van het tweede plan⁸⁰.
- [99] De biodiversiteitsstrategie is een nationaal document en overkoepelt bijgevolg de federale en de regionale beleidsinitiatieven. **De raad vraagt dan ook om in de actieplannen die eruit voortvloeien (maatregel 1) verder aandacht te besteden aan de coördinatie van federale en regionale materies** terzake⁸¹. In deze actieplannen dienen ook de middelen in termen van budget en mankracht vermeld te worden, die beschikbaar zijn voor de implementatie ervan.
- [100] Wat de maatregel “de Europese en internationale doelstelling verdedigen en vertolken in de internationale fora” betreft, zou het nuttig zijn de informatie over bioproductie toe te voegen vermeld in de beleidsnota van de bevoegde minister: “*een actieve medewerking aan de werkzaamheden voor het uitwerken en goedkeuren van een internationale regeling inzake de toegang tot en de verdeling van de voordelen die voortvloeien uit het gebruik van genetische rijkdommen, die tegen de 10de Conferentie van de Partijen in 2010 (onder Belgisch voorzitterschap) definitief klaar moet zijn, is van fundamenteel belang. Acties ter sensibilisering van de Belgische gebruikers van genetische hulpbronnen in het buitenland (farmaceutische sector, cosmeticasector, landbouwsector, tuinbouwsector, enz.) zullen worden ondernomen om hen aan te moedigen de bepalingen toe te passen.*”⁸²
- [101] **De raad waardeert dat de Nationale Belgische Biodiversiteitstrategie de stakeholders wenst te betrekken bij de besluitvorming op alle niveaus** (maatregel “De samenwerking met het middenveld opbouwen”). De in het vopdo aangekondigde rondetafelgesprekken met de betrokken sectoren zijn dan ook positief te noemen. De FRDO onderschreef in zijn advies van 2006 “*de nood van het betrekken van de privé-sector bij het streven naar het behoud van de biodiversiteit. De raad*

⁷⁷ FRDO 2006a05

⁷⁸ Gaat het hier om de uitvoering van actie 31 van het tweede federaal plan duurzame ontwikkeling “onderzoeken van de uitvoerbaarheid en de wenselijkheid van het linken van een aantal internationaal aanvaarde MVO-normen aan het Belgische Instrumentarium voor buitenlandse handel (Delcredere, exportkredieten...)”?

⁷⁹ Cf § 28

⁸⁰ Zie §§ 31807 tot 31825 van het tweede plan

⁸¹ Cf FRDO 2006a05 § 29

⁸² Algemene beleidsnota van de minister van Klimaat en Energie (11 april 2008) 3.1 (p 43)

meent dat het daarom nuttig zou zijn om via een operationele doelstelling te vragen dat het beleid advies geeft over hoe de instrumenten die ondernemingen aanwenden om hun milieuprestaties te volgen en te verbeteren (milieurapportering, labels, milieuzorgsystemen...) beter rekening kunnen houden met biodiversiteit.”⁸³

Het duurzaam beheer van zeeën en oceanen (2.3.10)

- [102] **De FRDO vraagt een aantal maatregelen in deze actie te verduidelijken.** Wat betreft de maatregel “De maritieme ecosystemen beschermen”, wat zijn de “nieuwe toepassingsakkoorden die werden afgesloten tussen de verschillende bestuursniveaus en de gebruikers”? Wordt met “beleidsplannen” de federale plannen voor beschermde mariene gebieden bedoeld? Is het de bedoeling dat België het Verdrag inzake Ballast Water Management bekrachtigt?
- [103] De raad vindt het vreemd dat deze actie een participatievorm als doelstelling vooropstelt (“alle sectoren die actief zijn op zee erbij (*Natura 2000*) betrekken en groeperen om de economische basis te verstevigen”), die evenwel niet terug te vinden is in de maatregelen. De raad meent dat die doelstelling zeker nuttig is, en dat het anderzijds ook nuttig is de overheden en stakeholders in het leefmilieudomein te betrekken bij het opstellen en voorbereiden van het nationale en internationale visserijbeleid.
- [104] In het algemeen verwijzen de maatregelen in deze actie vaak naar overleg, maar dan tussen beleidsniveaus. De FRDO meent dat dit inderdaad fundamenteel is in dit domein, maar vraagt ook meer **aandacht voor overleg met de stakeholders**. Zo dient in verband met de federale plannen voor beschermde mariene gebieden, verwezen naar de openbare raadpleging die hierover dient plaats te vinden.
- [105] Het zou nuttig zijn in deze actie ook te verwijzen naar de actie “Duurzame voeding”. De uitputting van visbestanden door overbevissing dient immers niet alleen tegengegaan te worden door reglementering (visquota) maar ook door het bevorderen van een duurzame consumptie. Een eerste stap daartoe is het informeren van de consument en de industriële afnemers (grootkeukens) over bedreigde vissoorten⁸⁴, zodat ze voor duurzamer alternatieven kunnen opteren.

Volksgezondheid

Naar een duurzame voeding (2.3.11)

- [106] De FRDO meent dat de situatieschets van deze actie wat vooruitloopt op de doelstelling “een consensus te bereiken over het voedingsprobleem tov duurzame ontwikkeling” en op de maatregelen. Op die manier berust de situatieschets niet uitsluitend op feitelijk materiaal. Een analyse van de impact van ons huidig voedingssysteem op de gezondheid, het milieu en het klimaat is nodig, maar er dient ook aandacht te gaan naar positieve aspecten van het huidige voedingssysteem in ons land, zoals de beschikbaarheid van voldoende voedsel van goede kwaliteit tegen aanvaardbare prijzen.
- [107] De maatregelen in deze actie bestaan er hoofdzakelijk in onderzoek te verrichten naar de gezondheids-, milieu-, sociale en economische impact van onze voedingsgewoonten, een “forum duurzame voeding” op te richten dat op basis van dit onderzoek een overleg zal organiseren met alle betrokkenen, wat dan tot een “duurzaam voedingsplan” zou moeten leiden. Wat het onderzoek betreft, meent de FRDO dat men hierbij ruim gebruik dient te maken van reeds beschikbaar materiaal, onder meer van de analyse terzake in het vierde federaal rapport duurzame ontwikkeling,

⁸³ FRDO 2006a05 § 47

⁸⁴ Zie bv de informatie op www.viswijzer.nl

de EIPRO/IMPRO studie die op Europees niveau is uitgevoerd⁸⁵ de studies van de FAO⁸⁶, de recente “Commission on Sustainable Development” over landbouw en plattelandontwikkeling (mei 2008), de milieu-analyses van de verschillende schakels in de voedselketen, en andere.⁸⁷ ....

- [108] **De FRDO meent dat gezien de urgentie van het probleem en het reeds beschikbare materiaal, het in deze actie aangekondigde proces versneld dient te worden**, rekening houdend met het feit dat het voedingssysteem een complex geheel vormt en dat een transformatie ervan eveneens een complexe aangelegenheid is. Een duurzaam voedingsplan “tegen midden 2012” is weinig ambitieus. Ons land heeft op kortere termijn nood aan een echt actiegericht beleid inzake voeding, waarbij verschillende aspecten van duurzame ontwikkeling en volksgezondheid samen bekeken worden. De raad vraagt naast economische, milieu- en gezondheidsbepaalingen daarbij ook aandacht te besteden aan de sociale component, met name aan de recente mondiale prijsstijgingen van voedsel en de impact ervan op het inkomen van de huishoudens.
- [109] **. Het is belangrijk dat in het voedingsplan voldoende aandacht gaat naar de thematiek van de consumptie van voeding van dierlijke oorsprong.** Het Forum moet ter zake het gesprek tussen de maatschappelijke groepen bevorderen, zodat kan worden gekomen tot een geobjectiveerd en breed gedragen aanpak, met zowel oog voor de milieu- en gezondheidsimpact van de consumptie van deze producten, als voor de economische dimensie.
- [110] **. Verder meent de FRDO dat in het aangekondigde duurzaam voedingsplan aandacht zal moeten gaan naar uiteenlopende vormen van duurzame voeding.** Daarom moet het Forum zich onder meer buigen over de biologische landbouw⁸⁸ en over de productie van voedingsgewassen die minder natuurlijke hulpbronnen gebruiken, zal er moeten worden nagegaan in welke mate regionale seizoensgebonden voedselproductie of producten uit de fair trade een bijdrage leveren tot verduurzaming van onze voeding en zal moeten worden nagedacht over andere criteria die kunnen worden gehanteerd om onze voedselketen te verduurzamen.
- [111] Waar het gaat om het “forum duurzame voeding”, waardeert de raad dat de verschillende schakels van de voedselketen en de stakeholders bij het proces betrokken worden. **De raad pleit ervoor, gezien de belangrijke bevoegdheden van de regio’s in dit domein, een nationaal forum te creëren.** Ook bij de maatregel “duurzame voeding in de federale administraties” vraagt de raad de werkgroep te verruimen met vertegenwoordigers van de publieke restaurants van andere overheden, en zelfs met vertegenwoordigers van collectieve catering in het algemeen (restaurants van ziekenhuizen, scholen, crèches, ondernemingen). Dit kan zowel voor een nuttige “input” zorgen als de “output” vergroten in termen van bijsturing van voedingsgewoonten. De raad wijst er op dat Bioforum op dit vlak reeds ervaring heeft in het domein van de catering, en dat het “forum duurzame voeding” van die expertise nuttig gebruik kan maken.
- [112] Verder stelt de actie in vage bewoordingen een maatregel voor met betrekking tot labelling (“een etiket inzake de ecologische voetafdruk van een productgroep”). De FRDO meent dat een goede informatie cruciaal is om een duurzamere consumptie te bevorderen; hierbij is een label niet de enige manier om de consument te informeren, maar het kan eventueel een belangrijk hulpmiddel vormen naast websites, brochures, productinformatie ... Wanneer deze informatietools gecombineerd worden met een voldoende aanbod van duurzame producten, wordt een

⁸⁵ EIPRO staat voor *environmental impact of products*, IMPRO voor *environmental improvement of products*. Geciteerd in FRDO 2007a09 § 11 en 12

⁸⁶ Zie o.a. de recente OECD - FAO Agricultural outlook 2008-2017 <http://www.oecd.org/dataoecd/44/18/40713249.pdf>

⁸⁷ Zie onder meer de studie “Towards a Cross-Cultural Simplifying Model for Food Systems” gefinancierd door de Koning Boudewijnstichting: <http://www.sustainablefoodlab.org/framing/> en <http://www.kbs-frb.be/otheractivity.aspx?id=229728&LangType=2067>

⁸⁸ In Vlaanderen is het “Strategisch Plan Biologische Landbouw 2008-2012” (voorgesteld op 5 juni jl.) alvast een stap in de goede richting

geïnformeerde keuze mogelijk. Een denkoefening zou nuttig zijn over de meest efficiënte wijze om de consument te informeren over duurzame voeding, en de rol die labels en andere instrumenten daarbij kunnen spelen. **De FRDO steunt de promotie van labels die reeds bestaan en die aan bepaalde voorwaarden voldoen, en meent dat een website nuttig zou zijn die informatie biedt over de labels die in België gebruikt worden.**⁸⁹

- [113] Het vopdo verwijst bij deze actie naar het “federaal Productplan”, reeds aangekondigd in het tweede federaal plan duurzame ontwikkeling maar evenwel nog steeds niet gepubliceerd. **De FRDO vraagt dat het derde plan vermeldt wanneer dit plan publiek wordt, zodat de acties ervan meegenomen kunnen worden in het vermelde duurzaam voedingsplan.**

Sociale inclusie, demografie en migratie

Woningen beter benutten en duurzame en betaalbare huisvesting garanderen voor iedereen (2.3.12)

- [114] **De FRDO vraagt een aantal verduidelijkingen voor deze actie.** Wat houdt de eerste maatregel “het promoten van duurzame buurten” concreet in, wat zal de inhoud zijn van de studie die hierover besteld wordt? Het zou nuttig zijn hier naast milieu-, ook sociale en economische factoren te bekijken, zoals de beschikbaarheid van openbaar vervoer, recreatiemogelijkheden, nabijheid van verzorgingsinstellingen, winkels, scholen ... Wat maatregel 2 betreft, wat wordt bedoeld met “het socialiseren van het privé-patrimonium”?
- [115] De raad waardeert de vijfde maatregel die, geïnspireerd door de Duitse “alliantie voor werkgelegenheid en milieu”, verschillende actoren wil samenbrengen om ecologisch renoveren en energiebesparende renovaties aan te moedigen. De uitwerking van deze maatregel is evenwel weinig ambitieus: het gaat enkel om “het opstarten van een reeks rondetafelgesprekken” “vanaf 2010”. De FRDO wijst er op dat in Vlaanderen eind 2004 een project Duurzaam Wonen en Bouwen (DUWOBO) gestart is⁹⁰, een transitieproces waarbij diverse actoren betrokken zijn, en dat in november 2007 leidde tot een “transitie-agenda”. **De raad stelt voor dat de betrokken federale overheden, in plaats van het proces over te doen, zich in 2009 op dit en eventuele andere bestaande regionale initiatieven baseren om na te gaan waar het federale niveau deze bestaande initiatieven kan versterken met concrete maatregelen.** Eén ervan is trouwens reeds vermeld in maatregel 4 van de actie: “het bestaande systeem van belastingvermindering voor milieuvriendelijke investeringen uitbreiden”. Een dergelijke coördinatie kan bijdragen tot de efficiëntie van het beleid, en het jongste regeerakkoord wijst daar eveneens op: “*De regering zal de Gewesten voorstellen hun krachten te bundelen met die van de federale overheid om de investeringen in zuinige energie en in werk in die sector te bevorderen (..) in het kader van een alliantie voor werk en milieu. Dit plan zal gebaseerd zijn op de derdebetalersfinanciering van investeringen in duurzaam bouwen en energie-efficiëntie.*”
- [116] Naast uitbreiding van premies en derdebetalersfinanciering kunnen hier ook de goedkope leningen voor minderbegoeden aan bod komen, bestemd voor energiebesparende renovatie. De actie stelt voor het Woningfonds en het Fonds voor de Reductie van de Globale Energiekost te verruimen, maar ook nieuwe initiatieven zijn wenselijk, in samenwerking met de financiële sector. Zo kondigde het Brusselse gewest recent een initiatief aan voor een interestloze groene lening voor energiebesparende maatregelen in woningen van kansarmen.⁹¹ Wat overheids- en bedrijfsgebouwen betreft, verstrekt de Europese Investeringsbank goedkope leningen aan

⁸⁹ FRDO 2007a07 § 51. Voor een specificatie van de vermelde voorwaarden, zie FRDO 2004a04 § 165

⁹⁰ Zie <http://www.duwobo.be/index.cfm>

⁹¹ Zie www.bruxellesenvironnement.be

ondernemingen, lokale en regionale overheden, onder meer voor de uitvoering van projecten gericht op energie-efficiëntie.⁹²

[117] De FRDO wijst op nog andere concrete pistes om tot een rationeel energiegebruik in gebouwen te komen. Zo besteedde hij afgelopen jaar aandacht aan de elektrische verlichting in huishoudens⁹³. Ook de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven stelde concrete initiatieven voor in zijn adviezen over energie-efficiëntie in de woningsector in België (21/12/2005 en 19/04/2006).

[118] De FRDO vraagt in deze actie ook aandacht voor de sociale woningen. Zoals in het tweede plan vermeld, is in België het aanbod van sociale huurwoningen beduidend lager dan in de meeste West-Europese landen, en is een bijkomende inspanning nodig op dit vlak. De federale regering heeft hier reeds een stap gezet door voor de sociale huisvesting het BTW-tarief van 12% naar 6% te brengen (programma-wet van 27 december 2006). Sociale huisvesting blijft evenwel een probleem, zeker gezien de stijging van de prijzen van vastgoed en bouwmaterialen.

De waarden van de sociale economie overbrengen naar de economie in haar totaliteit (2.3.13)

[119] Deze actie stelt als maatregel enkel de hernieuwing voor van het “samenwerkingsakkoord meerwaardeneconomie” tussen de federale staat, de gewesten en de Duitstalige gemeenschap. De FRDO vraagt dan ook de titel van de actie aan te passen (bijvoorbeeld tot “De sociale economie bevorderen”). Wat de doelstelling “de waarden van sociale economie bij alle ondernemingen promoten” betreft, die in deze actie toch niet uitgewerkt wordt, stelt de raad voor te verwijzen naar de aanvullende actie die de FRDO voorstelt op het vlak van Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (zie § 19) Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen is immers *“een proces waarbij ondernemingen vrijwillig streven naar verbetering op bedrijfs- en maatschappelijk vlak door op systematische wijze economische, milieu- en sociale overwegingen op een geïntegreerde en coherente manier in de gehele bedrijfsvoering op te nemen, waarbij overleg met stakeholders of belanghebbenden van de onderneming deel uitmaakt van dit proces”*.⁹⁴ Wat de impact van de sociale economie op milieugebied betreft, vraagt de raad te verwijzen naar de ruimere aanvullende actie die hij voorstelde op het vlak van eco-innovatie in het algemeen.

Milieu en tewerkstelling (2.3.14)

[120] De FRDO vindt deze actie om jobs voor risicogroepen te creëren in de sector van milieubescherming en energiebesparing, zeker relevant. De raad vraagt evenwel om de maatregel wat concreter te maken dan “aanboren van nieuwe marktniches” en “milieujobs voor doelgroepwerknemers op termijn verankeren”. Zo dient het vopdo hier zeker te verwijzen naar initiatieven als de “energiesoeyers”. Energiesoeyers zijn kortgeschoolden en langdurig werkzoekenden die via een “Energiesoeyersbedrijf” in de sociale economie, energiescans en energiebesparende maatregelen uitvoeren in woningen.⁹⁵ Het initiatief ervoor kwam van de Vlaamse overheid, maar er was ook steun van voormalig Staatssecretaris voor Sociale Economie en Duurzame Ontwikkeling Els Van Weert. ***De FRDO vraagt in deze actie van het vopdo ook te bekijken hoe de federale overheid ertoe kan bijdragen dit initiatief verder te ontwikkelen en te***

⁹² “Environmental sustainability” en “[Sustainable, competitive and secure energy](http://www.eib.org/about/strategy/index.htm)” zijn prioritaire doelstellingen bij de kredietverlening van de EIB: zie <http://www.eib.org/about/strategy/index.htm>

⁹³ FRDO 2007a05

⁹⁴ Cf Federaal actieplan Maatschappelijk verantwoord ondernemen in België, ICDO 25/10/2006, p 5 : zie <http://www.poddo.be/uploads/documentenbank/c73c31ce50cfae3a86abeefe6ebacb75.pdf>

⁹⁵ Volgens de site “energiesoeyers” <http://www.energiesoeyers.net/nl/getpage.asp?i=1> nemen momenteel zo'n 35 organisaties in de sociale economie deel aan dit project

verruimen tot het hele land. Of deze en andere initiatieven via dienstencheques kunnen gepromoot worden, zoals in het vopdo gesuggereerd wordt, dient nog het voorwerp van een discussie uit te maken.

[121] De FRDO wees in zijn derde advies klimaatbeleid op de relatie tussen klimaatbeleid en de creatie van werkgelegenheid (in kwaliteit en kwantiteit), en stelde “bovendien kan België overeenkomsten uitwerken met de buurlanden, om synergieën op het vlak van energie mogelijk te maken, er rekening mee houdend dat het nettoresultaat voor de werkgelegenheid positief moet zijn.”⁹⁶In dit verband beklemtoont de raad **dat om in het algemeen jobs te creëren in het domein van energiebesparing, renovatie en milieuvriendelijk bouwen, een inspanning nodig zal zijn op het vlak van opleiding en bijscholing.** Onder meer uit de recente studie “Climate change and employment”⁹⁷ blijkt immers dat een klimaatbeleid niet negatief hoeft te zijn voor de werkgelegenheid, en zelfs een licht positief effect kan hebben, maar dat hoe dan ook verschuivingen van jobs zullen plaatsvinden – onder meer in de bouw-, energie- en transportsector. Hierbij zullen nieuwe kwalificaties gevraagd worden aan de werknemers, wat investeringen in opleiding en professionele vorming tot een prioriteit maakt.

Milieu en migraties (2.3.15)

[122] Gezien het hier om een internationale problematiek gaat, vindt de FRDO dat ons land best eerst actief kan deelnemen aan de internationale initiatieven terzake om dan na te gaan waar op nationaal vlak aanvullende actie mogelijk is – bijvoorbeeld door de problematiek van milieumigratie in zijn vluchtelingenbeleid te integreren. Men dient maatregelen in dit verband ook te koppelen aan maatregelen om de oorzaak van milieumigratie aan te pakken, met name de milieudegradatie, de klimaatveranderingen en de uitputting van natuurlijke hulpbronnen in de derde wereld.

[123] In de situatieschets van deze actie wordt er terecht op gewezen dat het vluchtelingenprobleem niet alleen voortvloeit uit milieu- en klimaataantasting, maar de resultante is van “een complex samenspel van factoren van economische, sociale, politieke en ecologische aard”. **De FRDO vraagt dan ook om aan deze andere factoren ook aandacht te besteden in deze actie, en het vluchtelingen- en migratiebeleid in ruimere zin te bekijken.** De raad herinnert eraan dat hoofdstuk 4 van het eerste plan (2000-2004) gewijd was aan “Vreemdelingen en vluchtelingen”, en dat daarin maatregelen voorgesteld werden met betrekking tot het vluchtelingenbeleid, een humaan asielbeleid, en de bestrijding van mensenhandel en racisme.⁹⁸ Het zou om redenen van continuïteit nuttig zijn de implementatie van deze maatregelen te evalueren in deze actie van het derde plan.

Rekening houden met armoede bij communicatie (2.3.16)

[124] De FRDO heeft reeds in vroegere adviezen onderstreept dat het belangrijk is de (overheids)communicatie over duurzame ontwikkeling te diversifiëren volgens de doelgroepen (breed publiek of experts – zie terug § 15, jeugd, bedrijven en professionelen ..) om effect te bereiken. Aandacht voor een specifieke communicatie met mensen die in armoede leven, is in die zin zeker nuttig. De raad schreef trouwens in verband met de raadpleging over dit voorontwerp van derde plan : “*De FRDO raadt aan dat men nauwkeurig aangeeft welke doelgroepen men in de eerste plaats wenst te bereiken (jongeren, bepaalde preciaire groepen...) en dat men rekening houdend met deze doelgroepen de communicatiestrategie uitwerkt.*”⁹⁹ Vanuit de eigenheid van de

⁹⁶ § 43 FRDO 2005a08

⁹⁷ Studie op vraag van de Europese Commissie in 2007 uitgevoerd door de European Trade Union Confederation (ETUC), het Social Development Agency (SDA), Syndex, het Wuppertal Institute en ISTAS : zie <http://www.etuc.org/a/3676>

⁹⁸ Zie <http://www.poddo.be/uploads/documentenbank/c2f80d91f519fd6f47f154b65d7dc7cc.pdf>

⁹⁹ FRDO 2007a06 § 84 “Advies over het communicatiebeleid van de Federale overheid inzake duurzame ontwikkeling”

doelgroep kan men dan de communicatie invullen, zowel qua inhoud als qua vorm en medium (kanaal). Wat dat laatste punt betreft, kan men zich de vraag stellen of er geen geschikter communicatie-instrumenten zijn voor deze doelgroep dan een website duurzame ontwikkeling.

Streven naar een inclusief en multidisciplinair armoedebeleid (2.3.17)

[125] Het armoedebeleid maakt deel uit van een duurzame-ontwikkelingsbenadering en komt dan ook als één van de thema's van de Europese strategie duurzame ontwikkeling terecht aan bod in dit vopdo. Het is logisch dat de ICDO het Belgische beleid in die context opvolgt. De FRDO vraagt zich evenwel af of het nuttig is binnen de ICDO een subwerkgroep Armoedebeleid op te richten om de hele problematiek door te lichten en acties voor te bereiden en op te volgen. **Om “dubbel gebruik” op het vlak van studie, overleg en consultatie te vermijden, stelt de raad voor dat het “Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting” deze taak op zich neemt.** Dit steunpunt¹⁰⁰ telt vertegenwoordigers van de federale Staat, de Gemeenschappen en de Gewesten, en lijkt dus ook een meer geschikt instrument om nationale actieplannen op te stellen en op te volgen dan een ICDO-subwerkgroep die enkel uit federale overheidsdiensten zou bestaan. Verder organiseert het Steunpunt ook overleg over het armoedebeleid met zowel maatschappelijke actoren als armoede-organisaties, een participatie-inbreng die de FRDO wezenlijk acht om het beleid vorm te geven. Het tweede plan vermeldt trouwens “Inzake participatie zal het Steunpunt voor Armoedebestrijding, Bestaansonzekerheid en Sociale Uitsluiting worden versterkt”¹⁰¹.

¹⁰⁰ Het Steunpunt maakt deel uit van het Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding, en publiceert onder meer tweejaarlijks een uitgebreid verslag over het armoedebeleid – zie <http://www.armoedebestrijding.be/>

¹⁰¹ § 30105 zie <http://www.poddo.be/uploads/documentenbank/8c175b463cfd438f5af1691eec02d7b8.pdf>

Bijlage 1 Technische opmerkingen –suggesties voor tekstverbeteringen

In deel 3 wees de FRDO reeds bij sommige acties op onduidelijkheden in de tekst van het vopdo. Deze bijlage bevat nog enkele aanvullende opmerkingen in die zin.

- o P. 6 § 2: «overgangsmechanismen voorstellen naar een maatschappij die zich duurzaam ontwikkelt » : wat wordt bedoeld met deze mechanismen?
- o P. 6 § 8 : «integratiemiddelen » en « omschakelingsmechanismen » : te verduidelijken
- o P. 19 tot 21: de opsomming over langetermijndoelstellingen in multilaterale teksten is te technisch voor niet-specialisten. Heeft het nut doelstellingen op te sommen van Agenda 21, gezien de evolutie sinds 1992 in de betrokken domeinen?
- o P. 14 en 15 : idem : opsomming van principes en doelstellingen is te technisch voor niet-specialisten. Zou men er niet beter naar refereren waar men er een beroep op doet in de acties? Eventueel kan men de lijst in bijlage opnemen.
- o P. 16 : de tabel bevat cijfers die niet verduidelijkt worden
- o P.19 voorlaatste §: wat is de “nationale strategie voor duurzame economie”?
- o P.22 §2 : «religieuze en levensbeschouwelijke organisaties» in plaats van « kerken »
- o P.22 §2 : « de achteruitgang van religieuze waarden ten voordele van meer individualistische waarden » : dit lijkt te vooronderstellen dat religieuze waarden steeds een collectief karakter hebben, wat niet noodzakelijk het geval is. En is er op mondiaal vlak een achteruitgang van religieuze waarden ? Deze zin dient genuanceerd.
- o P.23 §2 : « Bepaalde waarden die betrekking hebben op individualisme, succes of welzijn, hebben een impact ... » ook hier wordt een ongenueanceerd verband gelegd tussen een aantal maatschappelijke evoluties en waarden die niet nader geëxpliciteerd worden (wat is « individualisme » ?)
- o P.38 en volgende : het zou nuttig zijn de term « welzijn » nader te omschrijven : die wordt in dit plan soms in verschillende betekenissen gebruikt
- o P.41: «het gebruik van drie planeten » : toelichting bij dit cijfer zou nuttig zijn
- o P. 42: kadertje doelstellingen : beter zou zijn « de ecologische en maatschappelijke impact ervan beperken, met het oog op een duurzame ontwikkeling »
- o P 56 § 2: dat de « industrielanden tot een overeenstemming zijn gekomen om de ontwikkelingslanden op een adequate en stabiele manier te financieren ... » is wat sterk uitgedrukt
- o P 69 : 2.a) en b) zijn te vaag geformuleerd ; 2.c) zou misschien beter in de actie biobrandstoffen geplaatst worden 2.g) : het is niet alleen belangrijk om studies hierover aan te moedigen (er bestaat trouwens reeds veel materiaal hierover) maar ook om na te gaan hoe de resultaten van die studies het beleid beter kunnen sturen
- o P 70 : Grafiek : zijn er geen vissen bedreigd in Brussel?
- o P 72: « meer dan 500 illegale scheepslozingen», gebruik liever het correcte cijfer vermeld op p 73 : 611 illegale scheepslozingen»
- o P 75 § 3 : Betreffende de uitvoering van « Reach »
- o P 80/81 De grafieken zijn interessant maar verdienen wat meer duiding
- o P.94 De ondertitel van deze actie 2.3.16 is niet pertinent. Beter zou zijn « Duurzame ontwikkeling gericht op doelgroepen » of iets in die aard

Bijlage 2

Aanwezige en vertegenwoordigde stemgerechtigde leden op de algemene vergadering van 4 juli 2008

- 3 van de 4 voor- en ondervoorzitters:
De Heer Theo Rombouts, Madamme Anne Panneels, Monsieur Jean-Yves Saliez
- 5 van de 6 vertegenwoordigers van de niet-gouvernementele organisaties voor milieubescherming:
Madame Jacqueline Gilissen (Inter-Environnement Bruxelles), Monsieur Roland de Schaetzen (Natagora), Monsieur Marc-Olivier Herman (Greenpeace Belgium), De Heer Jan Turf (Bond Beter Leefmilieu), Madame Jacqueline Miller (Inter-Environnement Wallonie)
- 4 van de 6 vertegenwoordigers van de niet-gouvernementele organisaties voor ontwikkelings-samenwerking:
De Heer Bart Bode (Broederlijk Delen), Mevrouw An Heyerick (Vlaams Overleg Duurzame Ontwikkeling), Madame Brigitte Gloire (Oxfam-Solidarité), Madame Oumou Ze (CNCD), Monsieur Etienne De Leeuw (ACODEV), De Heer Bogdan Vanden Berghe (11.11.11)
- de 2 vertegenwoordigers van de niet-gouvernementele organisaties die de belangen van verbruikers verdedigen:
Madame Catherine Rousseau (Centre de Recherche et d'information des Organisations de Consommateurs), Monsieur Christian Rousseau (Test Achat)
- 2 van de 6 vertegenwoordigers van de werknemersorganisaties:
Monsieur Jehan Decrop (Confédération des Syndicats Chrétiens de Belgique), Monsieur Claude Rolin (Confédération des Syndicats Chrétiens de Belgique),
- 6 van de 6 vertegenwoordigers van de werkgeversorganisaties:
Madame An Nachtergaele (Fédération de l'Industrie Alimentaire), Madame Isabel Chaput (Fédération des Industries Chimiques de Belgique, Essenscia), Madame Marie-Laurence Semaille (Fédération Wallonne de l'Agriculture), De Heer Piet Vanden Abeele (Unie van Zelfstandige Ondernemers), Monsieur Olivier Van der Maren (Verbond van Belgische Ondernemingen), Monsieur Arnaud Deplae (Union des Classes Moyennes)
- de 2 vertegenwoordigers van de energieproducenten:
Mevrouw Hilde De Buck (Electrabel), De Heer Frank Schoonacker (Samenwerkende Vennootschap voor Productie en Elektriciteit)
- 3 van de 6 vertegenwoordigers van de wetenschappelijke milieus:
Professeur Monique Carnol (Université de Liège), Doctor Dries Lesage (Universiteit Gent), Professeur Edwin Zaccāi (Université Libre de Bruxelles)

Totaal: 27 van de 38 stemgerechtigde leden

Opmerking: de namen van de personen die nog niet benoemd zijn als lid van de raad, staan cursief vermeld

Vergaderingen voor de voorbereiding van dit advies

De werkgroep *Strategieën voor duurzame ontwikkeling* vergaderde op 10 april, 14 mei, 22 mei en 19 juni om dit advies voor te bereiden. Ook de leden van andere werkgroepen en van de Algemene Vergadering werden uitgenodigd. Op de vergadering van 10 april kwam de heer Hadelin de Beer (PODDO) een toelichting geven bij het voorontwerp van derde plan en bij de adviesvraag.

Deelnemers aan de voorbereiding van dit advies

Voorzitter en ondervoorzitter van de werkgroep

Leo SLEUWAEGEN (KUL/UG) voorzitter
Jan TURF (BBL) ondervoorzitter

Stemgerechtigde leden en hun vertegenwoordigers

Tom BAULER (ULB)
Isabelle CHAPUT (Essencia)
Jehan DECROP (CSC)
Jean-Pierre DE LEENER (11.11.11)
Birgit FREMAULT (VBO)
An HEYERICK (VODO)
Joost KAESEMANS (FEBIAC)
Catherine MAHEUX (VBO)
Jacqueline MILLER (ULB)
Ann NACHTERGAELE (Fevia)
Anne PANNEELS (FGTB)
Edilma QUINTANA (CNCD)
Christophe QUINTARD (FGTB)
Tom QUINTELIER (Fevia)
Catherine ROUSSEAU (CRIOC)
Frank SCHOONACKER (SPE)
Peter VAN BOSSUYT (Boerenbond)
Carl VAN DER AUWERA (Essencia)
Geert VANCRONENBURG (VBO)
Kathy VAN DAMME (Fedustria)
Tineke VAN ENGELAND (NBV)
Valérie VANHEMELEN ((CGSLB)
Marc VAN HEUCKELOM (POD Wetenschapsbeleid)
Jean-Pascal van YPERSELE (UCL)
Valérie XHONNEUX (IEW)
Edwin ZACCAI (ULB)

Secretariaat

Pieter DECRUYNAERE
Marc DEPOORTERE
Jan DE SMEDT
Stefanie HUGELIER
Catherine MERTENS
Koen MOERMAN